ئەمەریکا لە زەلکاوی عێراقدا ... نووسینی: ستیڤان شەمزینی

(ئێمە دەبێت مامەڵە لەگەڵ ئەو عێراقەدا بکەین کە هەمانە، نەک عێراقێک ئارەزوومان دەکرد هەمانبوایە. عێراقی هەنووکەیی: عێراقێکی وێران، پڕ لە شەڕ و پێکدادانە، ئەگەر نەڵێین تووشی شەڕی ناوخۆیی بووە، لە راستیدا بەرەو ئەو ئاقارە دەڕوات).
هیلاری کلینتۆن

لە کاتی ئامادەکاریی و خۆسازدان بۆ ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عێراق، کاربەدەستانی باڵای دەوڵەتی ئەمەریکا لەسەرووی هەموویانەوە جۆرج بوش باسیان لە بونیادنانی عێراقێکی نوێی دیموکراتی و لیبرال دەکرد، عێراقێک ببێتە نموونەیەک بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە پیادەکردنی دیموکراسی و پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و پێکەوە ژیانی ئاشتییانە. زۆربەی میدیاکانی سەر بە دەوڵەتی ئەمەریکا و گرێدراو بە هاوپەیمانەکانی لە تەواوی دنیادا مژدەی عێراقێکی نوێیان بە گوێدا دەدایین، عێراقێک سەد و هەشتا پلە جیاواز لە عێراقی سەردەمی حکوومەتی دیکتاتۆریی و دەسەڵاتی ملهوڕانەی سەددام حسێن. لە باری عەمەلیشەوە زۆربەی عێراقییەکان چاویان لە پاشەڕۆژ و ئاسۆیەکی روون بڕیبوو، ئایندەیەک پەردە لەسەر شانەی گەلەی بۆ کەمەڵە و کاسەسەر و تاوان و هاوین دابداتەوە. عێراقێک هەموو هاووڵاتییەکانی هەست بە ئارامی و دڵنیایی بکەن و تیایدا بحەسێنەوە، بەڵام لە دوای سێ ساڵ و نیو تێپەڕین بەسەر ئەنجامدانی پرۆسەی ئازادکردنی عێراق، کاتی ئەوە هاتووە بارودۆخی عێراق هەڵبسەنگێنین و پرسیار بکەین، ئایا ئەمەریکا و ئەجیندای کۆشکی سپی لە عێراق سەرکەوتوو بووە؟. پرسیارێکی ئاسانە، بەڵام وەڵامدانەوەی کارێکی قورس و فرە زەحمەتە، بەڵێ پێویستمان بە شرۆڤەکارییەکی ورد و بەدیقەتانە هەیە تاکوو بتوانین وەڵامێکی واقیعی و دروست و زانستی و دوور لە روانگەی ئایدلۆجیی و هەستەکی و سۆزدارییانە بەو پرسیارە بدەینەوە.
ئەگەر بەڕێک واقیعبینانە سەیری ئەو رووداوانە بکەین لە عێراقدا روو دەدەن، ئەوەی ئەمڕۆ لەم وڵاتەدا بەڕێوە دەچێت لە خۆیدا جەنگێکی رانەگەیەندراوی تائیفی و ناوخۆییە. ئەو جەنگەی ریشەیەکی قووڵتری هەیە لە دیرۆکی عێراقدا، ئەویش جەنگی نێوان هەردوو ئاینزای شیعە و سوونەیە. لە ماوەی هەشتا ساڵی رابردووی دەسەڵاتی

سوونەدا لە رێی سەرکوت و توندوتیژییەوە هەموو جیاوازییەکان لە عێراقدا کپ کرابوونەوە و لە چوارچێوەی یەک ئیدیۆلۆژیدا لە قاڵب درابوون. ساتێک دوای هەرەسی بەعس، دەرگا بە رووی جیاوازییەکانی ناو عێراقدا دەکرێتەوە لە یەکەمین بەریەککەوتن و کاردانەوەدا جیاوازییەکان بە رووی یەکتردا دەتەقنەوە، هەر بۆیە ململانێ و ناکۆکییە تەقیوەکەی ئەمڕۆی نێوان شیعە و سوونە دەرئەنجامێکی نەخواستراو و گەلێک خوێناویی لێکەوتەتەوە. هەر ئەمڕۆ لە عێراقدا دەیان کەس بگرە زیاتریش دەبنە قوربانی ئەم ناکۆکی و جەنگە مەزهەبییە. هەزارانی تریش بێ ماڵ و حاڵ و سەرگەردان و ئاوارە و دەربەدەر دەبن. لە راستیشدا ئەو سەقامگیرییەی پێشتر لە سەردەمی بەعسدا هەبوو ئەمڕۆ ئەویش لە کیس چووە!!، لە سەقامگیرییەکەی بەعس لە ژێر قامچی و دارکوتەکەدا بوو، بەڵام هێشتا لە رووی چەندایەتییەوە ژمارەی زیان لێکەوتووان و قوربانیان تا رادەیەک کەمتر بوو. ئەوەی هەنووکە لە گۆڕەپانی عێراقدا لە تیرۆر تەقاندنەوە و لاشەی کوژراو و شێوێنراو دەبینرێ زۆربەی هەرە زۆریان قوربانیانی ناکۆکی مەزهەبین نەک بەرئەنجامی کردەوە بە بزۆزییەکانی جەمسەری تیرۆری جیهانی لە عێراقدا. پێم باشە بە پاڵپشتی دەربڕینەکانی سەرەوە لێرەدا سەرنجتان بۆ هەندێک داتا و ئاماری بایەخدار و راپۆرتی رۆژنامەنووسان و گۆشەنیگای سیاسەتمەداران لەمەڕ جەنگی نێوخۆیی راکێشم.

نووسەری لیبرالی عەرەب (عەدنان حسەین) دەنووسێت (بەپێی سەرژمێرییەکانی سەرچاوە فەرمییە عێراقییەکان و سەرچاوەکانی هێزی هاوپەیمانان، رۆژانە 100 عێراقی دەبنە قوربانی ئەو جەنگە ناوخۆییە تایفییەی لە بەشە عەرەبییەکەی عێراقدا بەڕێوە دەچێت، ئەم قوربانیانەش هەروەک هەمان ئەو سەرژمێرییانە دووپاتی دەکەنەوە، زۆرینەی زۆریان خەڵکی سقیلن و ژمارەیەکی زۆریشیان منداڵ و ئافرەت و بە تەمەنەکانن). ئەمە جگە لەوەی رۆژانە چوار تا پێنج سەربازی مارێنزی ئەمەریکی دەکوژرێن و تێکڕای کوژراوەکانی سوپای ئەمەریکاش لە سەرەتای پرۆسەکەوە گەیشتەتە نزیکەی سێ هەزار سەرباز!، بۆیە بەلای بەشێکی زۆری چاودێرانی سیاسییەوە خەریکە عێراق بۆ ئەمەریکا دەبێتە چاڵێکی هاوشێوەی ڤێتنام، چوونکە ئەمەریکاییەکان لەو قەناعەتەدا نەبوون رووبەڕووی ئەم سەختگیرییە ببنەوە لە عێراقدا و بەو جۆرە گیر بخۆن بە دەست وڵاتێکی پڕ ئاشووب و گێچەڵی وەک عێراقەوە. بەشێکی تر لە سەرچاوەکانی ئاگادار لە رەوشی عێراق ژمارە قوربانییە عێراقییەکانی ئەم سێ ساڵ و نیوە بە نزیکەی سێ چارەگە ملیۆن دەخەمڵێنن. (سابرینا تاڤێرنیس) لە رۆژنامەی "نیویۆرک تایمز"دا دەنووسێت (تیمێک لە تۆژەرانی

تەندروستی عێراقی و ئەمریکی، ژمارەی کوژراوە عێراقییەکان بە 600 هەزار هاووڵاتی دەخەمڵێنن!، لە دەرەنجامی بارگرژیی بارودۆخی عێراق لە میانەی داگیرکردنی لەلایەن ئەمریکاوە لە ساڵی 2003. بەپێی راپۆرتی نەخۆشخانەکانی حکوومەتی عێراقی تەنیا لە ماوەی مانگی تەمموزی ئەمساڵدا 15 هەزار کەس بوونەتە قوربانی کە زۆرترین رێژەی قوربانییە، جۆن هۆپ کینز لە خوێندنگای تەندروستی گشتیی بەم لێکۆڵینەوەیە هەڵساوە، ئەویش لەبەر لە نزیکەوە سەرنجدانی بارودۆخەکە و تۆمارکردنی کوژراوەکان، چوونکە رۆژانە چەندین توندوتیژیی روودەدات و ژمارەیەکی بەرفرە هاووڵاتی دەبنە قوربانی). ئەمەش وایکردووە دیمەنی مەرگئامێزی عێراقییەکان ببێتە هەواڵی یەکەم تێکڕای میدیا جیهانییەکان.

هەر لەمبارەیەوە و دەربارەی قەبارەی رووداوە خوێناوییەکانی عێراق، ماڵپەڕەی (ئەلعەرەب ئۆنلاین) لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت، دەنووسێت (سەرچاوە نێودەوڵەتییەکان لە دواهەمین سەرژمێریدا رایانگەیاندووە کە زیاتر لە 6500 عێراقی تەنیا لە دوو مانگی تەمموز و ئابی رابردوودا کوژراون!!!. بەمەش بناغەی جەنگێکی نێوخۆیی درێژخایەنی داناوە کە مەودا تایفییەکە ڕەگێکی گەورەی تێدا دەبینە). (ئەلوەتەنی سعودی) لەسەر هەمان پرس و ئاستی چەنایەتی و چەندایەتی بارگرژییەکانی عێراق بڵاویکردەوە (هەر یەک کەس لە نێوان چل عێراقیدا، لە دەستپێکردنی داگیرکاریی ئەمریکییە لە ئازاری 2003ەوە گیانی لە دەستداوە، واتە نزیکەی لە سەدا دوو و نیوی سەرجەمی دانیشتووانی وڵات. ئەمەش واتای ئەوەیە مەرگ لە دەرگای ماڵی گشت عێراقییەکی داوە، بە مانای ئەو گەورە بەرپرسانەشەوە کە حوکمی عێراقی ئەمڕۆ دەکەن. ئەوە هەمووی بە پێی تازەترین توێژینەوەیە کە پزیشکەکانی جۆن هۆبکینز و کۆلێژی پزیشکی زانکۆی موستەنسرییەی عێراق بە هاوکاریی پەیمانگای ماساشوسیش، ئەنجامیان داوە). ئەو ئامار و ژمارانەی لە ناوەندە جیهانییەکانی لێکۆڵینەوە و شیکاریی ستراتیژیی بڵاو دەکرێنەوە دەربارەی کوشتار و لەناوچوونی هاووڵاتیانی عێراقی، بە راددەیەکی وەها تۆقێنەر و خەیاڵییە، بووەتە جێگەی شۆکێکی گەورە لەسەر ئاستی جیهان و سیاسەتی نێودەوڵەتی، بەو پێیەی ئەوەی ئەمڕۆ لە عێراقدا دەگوزەرێ لە خوێنڕێژیی و کوشتن لە دەرەوەی هەموو پێشبینی و چاوەڕوانییەکاندا بوو.

رۆژنامەنووسانی بیانیی و چاودێرانی بواری ئەمنیی عێراق رۆژانە هەواڵی دۆزینەوەی ئەو تەرمە کوژراوە نەناسراوانە رادەگەیەنن کە دوای دەستبەسەرکردنیان بە دەست و قاچی بەستراوەوە گوللەباران کراون و لە کەناری شارەکان بە کۆمەڵ و تاک تاک فڕێدراون. ئەم

حاڵەتە نەک حاڵەتێکی شازە بەڵکو دیاردەیەکی هەمەرۆژەی شارەکانی بەغداد و دیالە و موسڵ و رومادی و کەرکوکن. رۆژنامەنووسی پسپۆر لە کاروباری رۆژهەڵاتی نێوین (ریچارد ئینگل) زۆرترین ماوە لە عێراقدا ماوەتەوە د□رბارەی ئەو دیمەنە سامناکانەی کوشتن و سەربڕین کە بەچاوی خۆی دیوێتی بە تایبەت لە شاری بەغداد، دەنووسێت (شتێکی قێزەون بوو، سەدان تەرمم بینی، تەرمی بۆگەنکردوو، تەرمگەلێک لە گۆڕی قووڵایی کەمدا نێژرابوون، جارێک سەگێکم بینی ک□ل□سەری مرۆڤێکی بە دەمەوە بوو، بۆنی تەرم دەکەیت، خەڵک دەبینیت هەست بە تووڕەیی دەکەن، ئەو کەسانەشی دەکوژرێن کەسە زۆر بە تەمەنەکانن، یان زۆر هەژارەکان یاخۆ منداڵ و زۆر لاوازن، بە جۆرێک ناتوانن وڵات بەجێبهێڵن).

زۆر بەڵگەش هەن تێوەگلانی وەزیر و کاربەدەستانی حکوومی لە جەنگی نێوخۆیدا دەسەلمێنن، تەنانەت دیکۆمێنت ل□ بەردەستدایە لەسەر تێوەگلانی خودی وەزیری تەندروستی عێراق لە جەنگی تایفی!، لەمبارەیەوە رۆژنامەنووس (لارا لۆگان) هەواڵنێری کەناڵی (CBS) راپۆرتێکی سەیر و سەمەرەی لەسەر وەزیری تەندروستی ئامادِە کردووە کە ئەو وەزیرە بە پشتیوانی مەلای بونیادگەر (موقتەدا سەدر) شیعەگەرێتی دەکات، راپۆرتەکە دەڵێت (دکتۆری نەخۆشخانەکان لە بەغداد و کەربەلا بە بەرنامەیەکی داڕێژراو، نەخۆشە سووننەکان دەکوژن و لاشەکانیان دەخەنە ناو گۆڕی بە کۆمەڵەوە). جا ئەگەر ئەمە مامەڵەی وەزیری تەندروستی بێت وەک کار هەڵسوڕێنەری وەزارەتێکی خزمەتگوزاریی و کاروباری مرۆیی، ئەوە لەوە مەپرسە وەزیری ناوخۆ و بەرگریی و سەرۆکی دەزگا سوپاییەکان و هەواڵگریی و نیزامییەکان چۆن مامەڵە دەکەن؟ ئەی دەبێت کۆنە ژەنەراڵ و تازە ئەفسەری راهاتوو لەسەر توندوتیژیی چۆن بەرپەرچی نەیارەکانیان بدەنەوە؟.

دەبینین ئەمڕۆ عێراق لە قەیرانێکی قووڵدا دەژی، جەنگی تایفی هەموو سنوور و پێوەرێکی جەنگ و ململانێی بەزاندووە، لەوەش عەنتیکەتر ئەوەیە ئەمڕۆ لە شارەکانی بەغداد و رومادی و دیالە خەڵکان لەسەر ناسنامە و ناو دەکوژرێن گوایە ناوەکانیان تەعبیر لە مەزهەبێکی دیاریکراو دەکات. دەیان بەڵگەی سەلمێنراو و راپۆرتی رۆژنامەنووسی لە بەردەستدان هێما بۆ ئەو جۆرە لە کوشتن و تیرۆر دەکەن لەسەر ناسنامە و ناو.

رۆژنامەنووسێکی بیانیی راپۆرتێکی لەسەر کوشتن لەسەر ناو ئامادِەکردووە، راپۆرتەکە لە ماڵپەڕی ئینتەرنێتی (ئیلاف) بڵاوکراوەتەوە و دەڵێت (لە رێی وتووێژەکانەوە بۆم دەرکەوت هەندێ ناو و نازناوی دیاریکراو هەیە خاوەنەکانیان روو بەڕووی مەترسی دەکاتەوە، ئەمەش لە هیچەوە نەهاتووە. بەڵکو چەندین حاڵەتی کوشتن

و فڕاندن لەسەر ناسنامە یان ناو لە زۆربەی ناوچە بارگرژەکاندا روویداوە، بۆ نموونە هەڵگری ناوەکانی وەک: حسەین، عەلی، عەبدولزەهرە، عەبدولحسەین و نازناوەکانی وەک: ئەلموسەوی، ئەلدەڕڕاجی، ئەلئەسەدی، شیعە مەزهەبن بە پێچەوانەشەوە هەڵگری ناوەکانی وەک: عوسمان عەلی، ئەبوبەکر، نازناوەکانی وەک: ئەلمەشهەدانی، ئەلکعەدی، ئەلزەبەعی. نازناوی سووننە مەزهەبن و لە هەندێک شوێن داواکراون). هەر ئەو سەرچاوەیە باسی ئەوە دەکات زۆربەی عێراقییەکان ناچاربوون دوو ناسنامە هەڵبگرن، بۆیە دەڵێت، (ژمارەیەک لە عێراقییەکان ناچاری بەکارهێنانی دوو پێناسن، تا لە ناوچە بارگرژەکاندا هەریەکەیان بە پێی ئەو تایەفەی لەو ناوچەیەدا دەژی بەکاریبهێنێت). ئەمەش دەرخەری تاڵترین واقعییەت و چڵەپۆپەی توندوتیژیی مەزهەبییە لە عێراقدا.

هەر لەبارەی کێشەی ناو نازناوەوە، نووسەری عەرەبی عێراقی (محەمەد بەغدادی) دەنووسێت (چوینەتەوە ناو دەردێکی دیکەوە کە لە مێژووی عێراقدا بەم قەبارەیە نەبینراوە، ئەویش بریتییە لە تایفەگەریی، گەنجەکانمان گشت ڕۆژێک لەسەر ناسنامە دەکوژرێن، لە هەواڵەکاندا جگە لە هەواڵەی دۆزینەوەی دەیان تەرمی بێ ناسنامە لە شەقامەکانی بەغداد لەلایەن پۆلیسی نێوخۆییەوە. گوێبیستی هیچی دیکە نابین، یاخۆ فڵان کەس لە فڵان پارت یان مەزهەب، یان لە فڵان هێز لەلایەن کەسانێکی نەناسراوەوە تیرۆر کراوە!!، ئێستا دیاردەی ناو گۆڕین لە ناوچە عێراقییەکاندا بڵاوبۆتەوە، ناوەکانی وەک عەلی و حسەن لە ناوچە سووننەکاندا گۆڕدراوە، عومەر و عوسمانیش لە ناوچە شیعەکاندا). ڕۆژنامەی (ریاز)ی سعودی لە ژێر سەردێڕی (سەربڕین بە پێی ناسنامە) بڵاویکردۆتەوە (سەربڕین بەپێی ناسنامە دواترین ناونیشانی ئەو جەنگەیە کە ئێستا لە عێراقدا بەرپا بووە، هەر کەسێک ناوی عەلی، حەسەن، حسەین، زەین لعابدین بێت لەلایەن سووننەکانەوە دەکوژرێت. شیعەکانیش عومەر، عوسمان، موعاویە، یەزید، سەردەبڕن، کارەساتەکە ترسێکی وای ناوەتەوە کە خەڵکی ناچار دەکات ناو و ناسنامەی خۆیان بگۆڕن و مەزهەب و تەنانەت ئاینی خۆشیان –بۆ ئەو کەسانەی لە دەرەوەی ئەو دوو تایفە ئیسلامییەدان– بسڕنەوە، ئەم پێشکەوتنەش لە لوبنان و لە سەردەمی جەنگە ناوخۆییەکەدا، وەرگیراوە).

هەنووکە بازاڕی (مریدی) کە بازاڕی ساختە و تەزویرچییەکانی شاری بەغدادە و دەکەوێتە ناوچەی (سەدر) و چەندان ساڵە ناوبانگی بەوە دەرکردووە، پاسپۆرت و ناسنامە و بڕوانامەی ساختەی تێدا دروست دەکرێت، جمەی دێت و لە تازەترین جۆری داهێنانی ساختە و تەزویری ئەم بازاڕەدا ناسنامە دروستکردنە بۆ خەڵکان و پەیڕەوانی هەردوو

مەزهەبی شیعە و سوونە، تا بەهۆی گۆڕینی ناوەکانیانەوە لە مەترسی تیرۆر بە دوور بن!!، هەر بۆیە ئەمڕۆ سەرجەم دانیشتوانی شاری بەغداد دوو ناسنامەیان لە باخەڵدایە، لە یەکێکیاندا شیعەی دوانزە ئیمامین و لەویتریاندا سوونەی سەلەفی!!. ئەم چەند مانگەی دوایش مەیدانی عێراقی توندترین و خوێناویترین حاڵەتی بەخۆوە بینی و تاوان و ستەمکاریی مەزهەبیی و سیاسیی تیایدا گەیشتە دوا لوتکە، ڕەنگە بەهەم دوای تەقینەوەکانی سامەڕا و کاولکردنی مەرقەدی ئیمام عەباس شەپۆلێکی توندوتیژیی و تیرۆری مەزهەبیی دەستیپێکردووە و عێراقی گەیاندەتە سەر لێواری ترسناکترین کارەساتی مرۆیی، ئەم نموونەیەی عێراق ڕەنگە لە مێژوودا بەرجەستە نەبووبێ، مەگەر لە دارفۆر و ڕواندای پێشتردا کارەساتی وا خوێناویی ڕوویاندابێت، چوونکە ئەوەی ئەوڕۆ لە عێراق دەگوزەرێ زۆر لە تراژیدیای کاتی شەڕی ناوخۆی لوبنانی تێپەڕاندووە.

ڕۆژنامەنووسی چاودێر (سابرینا تاڤێرنیس) دەربارەی ئەو شەپۆلە لە توندوتیژیی و تیرۆر، دەنووسێت (بەپێی خەمڵاندنی پسپۆڕانی نەتەوە یەکگرتووەکان لە مانگی ئۆگەستدا عێراق بەرەو ڕووی توندترین کاری خۆکوژیی بۆتەوە بە تایبەت لە بەغداد و شارەکانی دەوروبەریدا، تەنیا لە ڕۆژێکدا 97 هاووڵاتی کوژراون و نەخۆشخانەی یەرموک ڕاستیی ئەم قسەیەی سەلماندووە و ڕایگەیاند ڕۆژێکە لەوە زیاتریشە). نووسەر و پسپۆری ئەمەریکی بە ڕەگەز هیندیی (فەرید زەکەریا) سەرنووسەری گۆڤاری (نیوس ویک ئینتەرناشیەناڵ) نووسیوویەتی (ڕێکخراوی نێودەوڵەتی بە کۆچکردن هەڵیسەنگاندووە هەفتانە "9" نۆ هەزار کەس لە عێراقدا خانەبەدەر دەکرێن، یەکێتی قوربانیانی عێراقی کە ژمارەی قوربانییەکان لە عێراقدا دەژمێرن و پشت بە ڕۆژنامە ناوخۆییەکان دەبەستن دەڵێت: مانگی ئۆگەست و ئەیلوول بە خوێناویترین و پڕ مەرگترین مانگ تۆمارکراون بە عێراق، هەروەها ئەکتەبەریش بە زیادبوونی ئاستی ئەم توندوتیژییانە دادەنرێت). ئەم بارودۆخە ناهەموار و ناسەقامگیرەی عێراق، بە جۆرێک نائومێدیی خولقاندووە نەک سیاسەتمەدار و خەڵکانی ئەکادیمی عێراق بەجێدەهێڵن بەڵکو کار گەیشتۆتە ئەوەی یاریزان و وەرزشکارانیش لەدەست ئەم دۆخە هەڵبێن. بە پێی ڕاپۆرتی (میدڵ ئیست ئۆنلاین) پرسەی کۆچی یاریزانانی یانە سەرەکییەکانی عێراق، بە ئامانجی گەڕانە بە دوای ڕەوشی ئاسایشی جێگیر لە تیپەکانی تردا لەلایەک و هەوڵی زاڵبوون بەسەر گرفتە داراییەکاندا لەلایەکی تر، هەر بەپێی هەمان ڕاپۆرت تەنیا لە یانەی (ئەلزەورا) هەشت یاریزان تیپەکەیان بەجێهێشتووە، لە کاتێکدا یانەکەیان بەهێزترین یانەی عێراقە و هەڵگری چەندین نازناوە و لە مێژووی نوێی عێراقیشدا ئەو

یانەیە سەرکەوتووانە بەشداریی چەندان پاڵەوانێتی وەرزشی کردووە چ لەسەر ئاستی ئاسیا، چ لەسەر ئاستی جیهانی عەرەبی و ئیسلامی.

بە کورتی عێراق شوێنێکی پڕ مەترسییە بۆ هەموو هاوڵاتیان نەک تەنیا سیاسیی و کەسانی دیاریکراو و ناسراو. بارودۆخی ئەمنیی و تەنگژەی ئێستای عێراق جۆرە شڵەژانێکی لای ناوەندی سیاسیی ئەمەریکی دروستکردووە، لە هەمان کاتدا عێراقییەکانیشی تووشی نائومێدیی و بێ هیوایی کردووە، تەنانەت زۆرێک لە پسپۆڕان و کارناسانی واقیعی عێراقی لەو قەناعەتەدان، پرۆژەی ئەمەریکیی هەر لە بنەڕەتەوە هەرەسی هێناوە و نەیتوانیوە ئامانجەکانی بپێکێت، بگرە دەستکورت بووە تەنانەت لە ڕاگرتنی بارودۆخ و بەرقەرارکردنی سەقامگیریی.

جاکسۆن دیڵ دەڵێت (سەرەک بوش رایدەگەیەنێت بارودۆخی عێراق دەگۆڕێت و ئاسایشی نەتەوەیی دەپارێزێت، بەڵام سیاسەتە بە پێچەوانەوە هەنگاو دەنێت، ستراتیژیی سێ ساڵەی پێشوو هاوکاریی ئەوتەی عێراقییەکانی نەکرد و هەڵبژاردن نەیتوانی ببێتە فاکتەرێکی سەرەکی بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخی ئاسایش). بارودۆخی عێراق بۆتە مایەی واق وڕمانی ئەندامانی کۆنگرێس و سیاسەتمەدارانی سەر بە کۆماریی و بگرە دیموکراتەکانیش، تەنانەت دۆخی عێراق بەهەمان دۆخی دارفۆر و کۆنگۆ بەراورد دەکەن بگرە زیاتریش. دیسان ڕۆژنامەنووس (سابرینا تاڤەرنیس) دەنووسێت (ئەندامانی کۆنگرێسی ئەمەریکی کوژرانی عێراقییەکان بەم ژمارە زۆرە بە بارودۆخێکی مەترسیدار لە قەڵەم دەدەن و بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدان ئاسایشی وڵات چارەسەر بکەن و سەقامگیریی بگێڕنەوە بۆ هاوڵاتیان، هەروەها ئەم بارودۆخەی عێراق بەراوورد دەکەن لەگەڵ دارفۆر و کۆنگۆ لە رووی ژمارەی کوژراوە و تەنگژەی سیاسییەوە).

لای عێراقییەکانیش هەموو گەشبینی و خەونێکی جوان بە ئایندەیەکی رووناکەوە گۆڕاوە بە ڕەشبینی و بێ هیواییەکی ترسناک، ئارەزوومە ئەم چەند پەرەگرافەی نووسەری سیاسیی عێراقی (عەقیل ئەلقەفتان) لەگەڵ مندا بخوێنینەوە: (هەموو ئەو بەڵگانەی ئێستا بەدەستمانەوەیە، گشت ئەوەی دەیزانین و دەیبیستین و دەیبینین و ئەوەی کەسوکاری لە ناوەوەی نیشتمانەوە بۆمان دەگێڕنەوە، بەشێوەیەکی تەواوەتی دەیچەسپێنن ئەو عێراقەی خەونمان پێوە دەبینی و بیرمان لێدەکردەوە ئەم عێراقە نییە!!). ئەوجا دەڵێت (خەونەکانمان زیاتر لە خەونی منداڵی پێنەگەیشتوو دەچێت، ئێمە خەونمان بەهەموو شتێکەوە دەبینی، نەخشەمان بۆ هەموو شتێک بەشێوەیەکی هەڵەمەکی و بەگوناهییەوە دەکێشا). هەموو ئەوانەی لە عێراقدا روودەدەن پێچەوانەی ئەوەن ئەمەریکا بانگەشەی بۆ دەکات، شەمەندەفەری عێراق بە دۆزەخ ملی ڕێگای گرتۆتەبەر نەک بە

باخچەکانی عەدەن، عێراق لە ژێر سێبەری شمشێر و تیرۆر و فەتوادا راگیراوە نەک لە ژێر ساباتی دیموکراسی و پێکەوە ژیانی ئاشتیانە.
شەقامی ئەمەریکیش هەستی بەمە کردووە و دەیەوێ لەمە زیاتر نیزامی و هاووڵاتییەکانیان لە بەرداشی خوێناویترین جەنگی دنیادا ن□ب□ن□ س□ووتەمەنی و قوربانی، هەر بەم هۆکارەوە کۆمارییەکان لە هەڵبژاردنی کۆنگرێسدا دۆڕان، چوونکە خەڵکی ئەمەریکاش نایانەوێ جارێکی تر سوژنی ڤێتنام لە دڵیان بچەقێنرێتەوە، ئەمەش داوای کشانەوەی هێزەکان لە عێراق دەکاتە داواکارییەکی جەماوەریی و میللی، بەڵام ئیدارە و دەستە راستڕەو و توندڕەوەکەی چواردەوری بوش سوورن لەسەر مانەوەی هێزەکانیان لە عێراق تا کۆتایی هاتنی پرۆسەی سیاسیی لە عێراق و سەرکەوتنی ئەمەریکا و بەدیهێنانی ئامانجەکانیان. بگرە هەندێ قسەی پێکەنینهێنەر دەکەن، گوایە ئامانجی خۆیان پێکاوە لە دروستکردنەوەی عێراقدا و توانیویانە سەرکەوتن بەسەر تیرۆریستەکاندا بەدەست بهێنن.
کارناس و پسپۆڕی ناسراوی ئەمەریکی (دەنیس رۆس) دەنووسێت (.. بەڵام ئیدارەی سەرۆک بوش چی دەوێت؟ ئایا توانیوویه□تی لەگەڵ ئەو هەڵکەوتە بگونجێت؟ هێشتا بانگەشەی ئەوە دەکات پێشکەوتنی بەرچاوی بە خۆیەوە بینیووە، بەڵام خەریکە عێراق لە ژێر بەرداشی شەڕێکی ناوخۆییدا دەهاد□ر□ت. هەروەک پلانەکانی ئاسایش سەرنەکەوتووە لە وەستاندنی توندوتیژیی، هەرچی جارێک رادەگەیەندرێت هێزەکانی لە عێراق کەم دەکاتەوە بەهۆی بەرزبوونەوەی ش□□□ و کوشتارەوە پەشیمان دەبێتەوە؟ بۆیە وای لێهاتووە پارێزگاریکردن لەسەر ئەو پەیڕەوەی لە عێراق گرتویەتییە بەر بمێنێتەوە و زیاتر لە واقیع هەڵاتووە لە جیاتی ئەوەی رووبەڕووی بێتەوە). بەم حاڵەشەوە دۆناڵد رامسفێڵد (تا کاتی وازهێنانی لە پۆستەکەی لە وەزارەتی بەرگریی) چارەسەری لە رەوانەکردنی زیاتری سەربازەکاندا دەبینییەوە، ئەمە لە کاتێکدایە سەد و پەنجا هەزار سەربازی ئەمەریکی تا ئێستا نەیتوانیوە لە قورسایی جەنگی نێوخۆی عێراق کەمبکاتەوە، ئیتر چۆن دەتوانن بەهێزی زیاتر عێراق کۆنترۆڵ بکەن؟، پێموایە نەک دوو سەد هەزار سەرباز بەڵکو دوو ملیۆنیش ناتوانێ عێراقییەکان بخاتە سەرباری ئاشتی ئەگەر خۆیان بە ئاوەز بڕیاری لەسەر نەدەن و هەوڵنەدرێ بە فۆرمی ئاشتیانە ئەو دۆخە شڵەژاوە چارەسەر بکرێت.
(فەرید زەکەریا) رەخنە لە پێشنیاری رەوانەکردنی زیاتری هێزە نیزامییەکان دەگرێ و پێیوایە رۆڵی نا بێت لە چارەسەرکردنی تەنگژەی عێراقدا، ئەو دەنووسێت (چاوەڕوانکردنی زیاد لە ئەندازە و ناردنی هێزی سەربازیی زیاتر، دوورە لەوەی کە بتوانێت هەلومەرجی ناوچەکە بگۆڕێت. من لە هەڵەشەیی و سەرەڕۆیی ئەو کەسان□ ت□نگ□یشتووم

دەیانەوێ هێزێکی سەربازیی زۆر رەوانەی عێراق بکەن بە پاراستنی ئاسایشی وڵات، من لە یەکەم هەفتەی هێرشی هاوپەیمانان بە سەر عێراق هەوڵی جێبەجێکردنی سیاسەتێکی بەمشێوەم دا، بەڵام ئەمەش ئەمە لەو شوێنەیێن کە دەستمان پێکرد، بە تێپەڕبوونی سێ ساڵ بەسەر ئەم جەنگەدا توندوتیژیی زیاتر تەشەنەی سەندووە و رەنگەی بە وڵاتانی دراوسێش خۆشکردووە خۆیان لەو هەلومەرجە هەڵقورتێنن. لە زەربەی ناوچەکاندا میلیشیا ناوخۆییەکان لەلایەن بەرپرسەکانیان لە بەغدادەوە کۆنترۆڵ ناکرێن، بە ئەم جۆرە دابڕانە لە دەسەڵات لە کاتی جەنگ لە شەقامەکاندا زیاتر لە سەد یان دوو سەد هەزار هێزی سەربازیی لە بەغداد جگە لە کاریگەرییەکی کاتی هیچ ڕێگەیەکی تری نابێت). هەرچەندە ئەمەریکا لە زۆر رووەوە شکستی هێناوە لە مەیدانی عێراقدا، بەڵام بوش لە کاتی لێدوانەکانیدا زۆر بە دڵنیاییەوە قسە لەسەر سەرکەوتن دەکات و لایوایە پێشڕەویی زۆریان کردووە لە هەلومەرجی عێراقدا و بەردەوامیش لە هەموو دەرکەوتن و پرێس کۆنفرانسەکانیدا پێداگریی لەسەر ئەو پێشکەوتنانە دەکات کە لە عێراقدا کردوویانە، بەڵام کام پێشکەوتن و سەرکەوتن؟ ئەو سەرکەوتنەی هەموو رۆژە تەرمی سەربازەکانیان لە کیسەدا بە دەچێتەوە؟ یان ئەو سەرکەوتنەی عێراقی غەرقی خوێن و کابووس و گریان کردووە؟!. یان ئەو سەرکەوتنەی عێراق بۆتە گۆڕەپانێکی خوێناویی تەسفیەی حساباتی ئەمەریکا و نەیارەکانی؟؟.

بوش، سەرکەوتنەکانی خۆی لەوەدا دەبینێتەوە لە عێراقدا بمێنێتەوە تاکوو کۆتایی، هەروەک (دان فرومکین) لە رۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا نووسیوویەتی (یەکێک لە خاڵە سەرنجڕاکێشەکانی سەرەک بوش لەمەڕ جەنگی عێراق سووربوونییەتی لەسەر بردنەوەی ئەمە کە لە زەربەی کۆنگرە رۆژنامەنووسییەکاندا جەختی لێدەکاتەوە، بوش دەڵێت: بە دڵنیاییەوە ئێمە سەرکەوتوو دەبین، ئەمەش راستییە!. بە پێی بۆچوونی من کاتێک لە عێراق شکست دەهێنین گەر لەو وڵاتە بکشێینەوە و کارەکانمان بە تەواوەتی جێبەجێ نەکەین. هاوکات لەگەڵ ئەم لێدوانانەدا بارودۆخ ئاڵۆزتر دەبێت و عێراق بەرەو جەنگی ناوخۆ هەنگاو دەنێت، تەنانەت حکوومەتی ناوەندیی ناتوانێت کۆنترۆڵی ئەو بارگرژییە بکات، بوش چۆن دەڵێت لەم جەنگەدا ئێمە براوەین؟!). بە کورتی سەرەڕای گەرموگوڕیی ئەمەریکا لەمەڕ دروستکردنەوەی عێراقی نوێ کەچی زەمینە و تابلۆ ریالیستییەکەی ناو عێراق پێچەوانەی ئەمەمان پێدەڵێت!. ئایا دەتوانین لەم زەمینە پڕ هەڵبەز و دابەزەدا و لەم زریانی خوێنەدا بانگەشە بۆ دیموکراسیبوون بکەین؟ بێگومان نەخێر، رەنگە گرنگترین کار لە دیموکراسییەتیش راگرتنی ئەم لافاوی کوشتارە بێ بەزەییانە بێ کە ئەمڕۆ عێراقی گرتۆتەوە!

گرنگترین کار بەرگرتنە بە رەشەبای تیرۆر و باهۆزی فەتوا و مەیلی مەزهەبگەرایی و وەستاندنی ئەو نەزیفەی خوێن و ئەنفالکردنی ئەوانیتر. بە بۆچوونی من ئەو نەخشەیەی ئەمەریکا هەیەتی بۆ عێراق و تەواوی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەجیندایەکی کامڵ نییە و تژیەتی لە کەموکورتی و ناواقیعبینی، چوونکە پێش هەرشت ئەمەریکا رەچاوی دۆخی دواکەوتووی رۆژهەڵاتی نەکردووە و خوێندنەوەیەکی قووڵی نەبووە بۆ مێژووی پڕ لە کارەسات و کەللەسەر و کوشتوبڕی رۆژهەڵات، چوونکە دۆخی رۆژهەڵات، دۆخێکی ئاوارتە و تایبەتە، میکانیزم و رێگاکانی چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم ناوچەیە گەلێک هەستیارن.

لە راستیدا نهە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە هەموو رووییەکەوە پاشەکشەی بە خۆیەوە بینیووە، لە ماوەیەکی زۆر نزیکدا سەرکەوتنی (حەماس)مان لە فەلەستین بینی، دەتوانم بڵێم سەرکەوتنی حەماس بەشێوەیەک لەشێوەکان گوزارشت لە کەوتنی مەدی دیموکراسی دەکات لە هەموو رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. تراژیدیاکە لەوەدایە ئیسلامییە توندڕەوەکان سوودمەندترین خەڵکانێکن لە پرۆسەی دیموکراسی و هەڵبژاردن لە ناوچەکەدا، وەک تێبینیش کرا هەر ئەمە میکانیزمە بوو حەماسی هێنایە سەر تەختی دەسەڵاتداریی. محەمەد ئەبو رمان جوانی بۆچووە کاتێک دەنووسێ (لە کۆتاییدا سەرکەوتنی حەماس لە هەڵبژاردنە پەرلەمانییەکاندا و دروستکردنی کابینەی حکوومەت لە فەلەستین، دووپاتی ئەو راستییەی کردەوە ئیسلامییەکان لە رێی سندوقەکانی دەنگدانەوە دەبنە یەکەم میراتگری ئەو رژێمانەی ئەمەریکا دەیەوێ بیانگۆڕێت). کارەساتی رۆژهەڵات لەوەدایە تاکە ئەڵتەرناتیق و جێگرەوەی رژێمە تۆتالیتارییەکانی ئەم دەڤەرە بە تەنێ گرووپە ئیسلامییەکانن، تەیاری عەلمانی و لیبرال و پرۆ رۆژئاوایی و دیموکراتیک نەک لاواز و بێ پێگەن بەڵکو هەر لە سترۆکتۆرەوە ئەم رەوتانە گەشەیان نەکردووە و لە هەبووندا نین. تەنانەت دۆخی نوێی رۆژهەڵات بە تایبەت دوای سەرکەوتنەکانی حەماس هەمووانی گەیاندە ئەو بڕوایەی گەڕدەی دیموکراسی و پلۆرالیزم روو لە سەرزەمینی رۆژهەڵاتی ناڤین ناکات، تا ئەو سنوورەی لە راددەی گەشبینی ئەمەریکاشی کەم کردۆتەوە. لافرانشی دەڵێت (ئەوەی لەم ماوەیەی دوایدا رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە خۆیەوە بینی، بە تایبەت گەشتنە دەسەڵاتی حەماس لە چوارچێوەی هەڵبژاردنێکدا لەلایەن ئەمەریکاوە پشتگیریی لێدەکرا، هەروەک دەرککردن بە سەختیی و دژواریی چاندنی تۆوی دیموکراسییەت لە عێراقدا، هانی جۆرج بوش-یان داوە تاوەکو چاو بگێڕێتەوە بە گووتاری دیموکراسییەتدا، لە هەمان کاتدا لە راددەی ئەو دڵگەرمییەش بێنێتە خوارە کە بە هەڵوەستە یەکەمییەکانەوە دیار بوو). ئەمەریکا و خودی بوش تاکو ئێستاش شەکی

دەڕاندنی فەتح و هاتنە سەر دەسەڵاتی حەماسی دەستی ئێران بەرینەداون.
فەرید زەکەریا بە وردبوونەوەی قووڵی لە هەلومەرجی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و پسپۆرییەکەی، گەیشتۆتە ئەو بڕوایەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆتە گۆڕەپانێکی سەرەکیی بۆ نەشونماکردنی ئیسلامی سیاسیی ئەویش لە ئەنجامی پاشەکشەی هزری سیاسیی عەلمانی و دیموکراسیخوازیی. زەکەریا لە وتارەکەدا نوسیویەتی (خۆرهەڵاتی ناوەڕاست یەک لەو بەشانەی جیهانە لە ماوەی سی ساڵی رابردوودا پاشەکشەی بەخۆیەوە بینیوە، خۆرهەڵاتی ناوەڕاست بۆتە شوێنێک بۆ فراوانی دیکتاتۆرییەت و ستەمکاریی و هەڵاوسانی ئابووری و داخران لە هەموو لایەنێکەوە. ئیسلامی سیاسیی زمانێکی ئامادەکراوی بۆ ناڕەزایی خوڵقاندووە، ئەمەش خەڵکانی دواکەوتوو و رابردووخوازی پێ فریو دەدەن هەروەک چۆن فاشیزم و کۆمۆنیزمی رادیکاڵ توانیان لە رابردوودا بە هەمان شێوە ترس بەرهەم بهێنن). عێراق وەک خانەیەکی دانەبڕاو لە جسمی هەمان ئەو ڕۆژهەڵاتە نغرۆی ستەمکاریی و کولتوور و دەسەڵاتی دیکتاتۆریی بووە، دیکتاتۆرییەتیش بەرلەوەی سیستەمێکی سیاسیی یان کارگێڕیی بێت، عەقڵییەت و تێگەیشتن و بیرکردنەوەیە.
چاندنی تۆوی دیموکراسی لە عێراقێکی وا پڕ لە تەنگ و چەڵەمە و کێشمەکێشدا کارێکی ئەستەم و دژوارە، تا ئاستێک هەندێک لە شارەزایان بە موستەحیل لە قەڵەمی دەدەن. دەنیس ڕۆس کۆنە ڕێکخەری کاروباری ئەمەریکا بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە نووسینەکەدا کە لە ڕۆژنامەی (واشنتۆن پۆست)دا بڵاوکراوەتەوە دەنووسێ (پێویستە هەموو لایەنەکان بزانن عێراق ناتوانێ ببێتە وڵاتێکی مۆدیل دیموکراتیک و یەکگرتوو بۆ وڵاتانی هەرێمی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست). لە راستیدا عێراق دەتوانێ هەنگاو هەڵگرێ رووەو دیموکراسی و کرانەوە بەڵام بەپێی پرۆسە و چەند قۆناغێک، لەگەڵیدا پێویستی بە ماندووبوونی زۆر و پڕۆژەی جیددی و درێژخایەن هەیە. چوونکە مێژووی کۆن و نوێی عێراق مێژوویەکی پڕ تراژیدیا و رووداوی خوێناویی و توندوتیژانە بووە، لە بەرەبەیانی دەسەڵاتی سۆمەرەوە بیگرە تا ئەمڕۆی عەهدی مالیکی، مێژوو و دیرۆکێک بووە لێوانلێو لە کارەسات و خوێن، ماوەیەک نییە عێراق لە جەنگ و کاولکاریی و کوشت و کوشتار پشووی دابێت. ڕۆنانی دیموکراسیی لەسەر ئەو باکگراوندە تاریک و تاڵە کارێکی هەرزان نییە بگرە زۆر ماندووکەرە.
تە بڕوانە لە سەردەمی غەزەواتی ئیسلامی و هێرشی موسڵمانە بەراییەکان بەهەمان شێوە هێرش و پەلامارەکانی ئەکەدی و بابلی و ئاشوورییەکان عێراق وەک دەربەندێکی پڕ خوێن و کێشە و ململانێکان و گۆڕەپانێکی ترسناکی رووبەڕووبوونەوە دەرکەوت، بەو جۆرەش بە

درێژایی دەسەڵاتی ئیسلامی هەر لە راشیدین و ئەمەویی و عەباسییەوە بیگرە بە ساتێک چییە عێراق بە جەنگ و کاولکاریی نەبووە تا دەگات بە هەرشی مەغۆل بە سەر بەغداد، هەروا ئەم سەرزەمین و جوگرافیایەی ئەمڕۆ بە عێراق نێو دەبرێ لە سەردەمی دەسەڵاتی عوسمانی و داگیرکاریی نوێ و حکومی پاشایەتی و کۆماریی و دەسەڵاتی بەعس توندترین و سەختترین جەنگ و ماڵوێرانی بە خۆوە بینیوە، بە ئەندازەیەک دڕندایەتی و کوشت و بڕەکان لە ئاستێکدان بە هۆشدا ناچن و لە چوارچێوەی ئەفسانە و حیکایەتی میللیشدا جێگایان نابێتەوە. سڕینەوەی ئەم مەتیقە پڕ ئاشووب و خوێناوییە هەروا کارێکی ئاسان نییە. مرۆڤ کاتێک کتێبەکەی "باقر یاسین" بەناوی "مێژووی خوێناویی عێراق" دەخوێنێتەوە، دەمارەکانی گرژ دەبن و تووشی شۆک دەبێت، چوونکە ئەوەی لە میتۆلۆجی و داستانە خەیاڵییەکاندا هەیە لە پیادەکردنی توندوتیژیی لەسەر ئەرزی واقیع لە عێراق پەیڕەو کراوە.
عێراقێک کە بە (کۆماری ترس) وەسفکراوە و لە واقیعیشدا کۆماری ترس و داپڵۆسینە، دیموکراتیزەکردنی کارێکی ئاسان نییە و بە بڕیارێکی سیاسیی لەلایەن بوش و بلێرەوە نابێتە کۆمەڵگەیەکی دیموکراسی. خۆ دیموکراسی جلێک نییە عێراقییەکان لەبەری بکەن هەروەک چۆن دیکتاتۆرییەتیش پۆشاک نییە تاوەکو فڕێی بدەن و بیکەنە تەنەکەی خۆڵەوە. لەبەرئەوە پێویستە دیموکراسی لە نێو بیرکردنەوەی خودی عێراقییەکانەوە لە دایک بێت نەک بە زۆر بەسەریاندا بسەپێنرێ، چوونکە رەنگبێ دیموکراسی تاکە شتێک بێت نەسەپێنرێت و بەتەپزی نەیەتە دی. د.بورهان گلیۆن دەڵێت (پێویستە دیموکراسی لەناو وەرچەرخانە قووڵەکانی هاوسەنگییە کۆمەڵایەتییە ناوخۆییەکانەوە سەرچاوە بگرێت و هەنگاو بنێت بەرەو پێداگرتن لەسەر سەروەریی جەماوەریی و بە فیعلیی گەل بگەڕێت بە سەرچاوەی دەسەڵاتەکان).
(ئەدەنیس)یش هەمان رای لەسەر هەمان مەسەلە هەیە و دەڵێت (گەر وڵاتانی عەرەبی زۆر لەوە بەهیواترن بتوانن خۆیان دیموکراسی قبوڵ بکەن، ئەوە ناتوانن دیموکراسی بن بە هۆی دەستەوەردانی دەرەکی ئەوانیترەوە، ئەگەر ئەمە بمانەوێت دیموکراسی بین بەر لە هەر شت پێویستە پشت بە خۆمان ببەستین، بەڵام سەرباری ئەوەش مەرجەکان بە دیموکراسی بوون لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا بوونی نییە). بۆیە بیرکردنەوە لە پێشمەرجەکانی دیموکراسی ئەولەویترین کارە لە راستای بینای کۆمەڵگەیەکی دیموکرات و ئازاد. بۆ ئەوەی دیموکراسیی ببێتە سیستەم، لە پێشن□□□دا پێویستە لە تاکەوە دەست پێبکرێت، نەک لە دەسەڵاتەوە. دەبێت خەیاڵدانی تاک بگۆڕدرێت، چوونکە دواجار ئەو تاکانەن گشت پێکدەهێنن.

کەواتە دەبێت دیموکراسی چ وەک بیرۆکە و چ وەک سیستەمێکی حوکمڕانی لە پێش هەر شتێکدا لەلایەن خودی عێراقییەکانەوە پەسەند بکرێت، بەبێ ئەوە ئیمکان نییە تۆ بتەوێ بە زەبری هێز دیموکراسی تیا پراکتیزە بکەیت. لە کاتێکیشدا زۆربەری خەڵک دەستیان لەوە شۆردووە عێراق ببێتە نموونەیەکی دیموکراسی و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست وەرچەرخێ بۆ ئەو دوورگە یۆتۆپییەی ئەمەریکا لە خەیاڵە و ئایدیاڵی ئەمەدا ڕەنگی بە رشتووە، ئاخۆ ئاڕاستەی ئەمەریکا چۆن هەنگاو بە هەنگاو لەگەڵ ئەم کۆمەڵگە دواکەوتووانەدا دەچێتە پێشێ؟ لە وەختێکدا ئەم کۆمەڵانە بە درێژایی مێژوو لە ژێر جەبەڕوتی دیکتاتۆریی و ستەمکارییدا ناڕاندویانە و بێبەش بوون لە سادەترین حەقی دیموکراسی خۆیان. (فرێد هالیدی) دەنووسێت (دیموکراسی لە وڵاتێکدا بەدی نایەت خاوەنی مێژوویەکی درێژخایەن بێت لە دیکتاتۆریی، بۆ نموونە وڵاتێکی وەک ئێران 2500 ساڵە لە ژێر دەسەڵاتی پاشایەتیدا بووە چۆن ئەگەری ئەوەی لێدەکرێت ببێتە وڵاتێکی دیموکراسی.!؟ عێراقیش هەروەها، بە تەواوی کولتوورەکەیەوە هەر لە حامورابییەوە تا دەگاتە دەسەڵاتی هاشمییەکان بە هەمان شێوە..). هەر ئەمەشە وا دەکات پرسەکە لە عێراقدا سەخت و نالەبار و قورستر بێت، بەڵام پرسیارەکەی ئەمە لەوەیە کوا پڕۆژە و هەنگاوە کردارییەکانی ئەمەریکا بۆ گۆڕینی عێراق بەرەو دیموکراسی؟ پێم بڵێن لەوەتەی ئەمەریکا لە عێراقە کام هەنگاوی جیددیمان بەو ئاقارەدا هەست پێکردووە؟ بە پێچەوانەوە زۆربەی جار ئەمەریکا لەسەر حیسابی دیموکراسی بەرژەوەندییەکانی خۆی پاراستووە. زۆربەی جار بە راستکردنەوەی مەوقیفی لاری ئەمەریکا دیموکراسییەت باجەکەی داوە، وەک ئەو تەوافوقاتە درێینانەی لە نێوان پێکهاتە عێراقییەکاندا بە فشار و پاڵپەستەی ئەمەریکا هاتنە دی!، ئەوە راستە دیموکراسی لە عێراقدا دەبێ لەسەر بنەمای تەوافوق و کۆدەنگی بێت، بەڵام ئەمجارە لە تەوافوق، دیموکراسی و گەوهەریی سیستەمێکی لەو چەشنە دەخاتە ژێر پرسیار و گومانی زۆرەوە و خاڵی دەکاتەوە لە بنەما و ڕۆحە راستەقینەکەی.

بەندە نموونەیەکی لەلایە، کاتێک بە ماوەی یەک تاکە مانگ (عەبدولعەزیز حەکیم) وەک مەلایەکی بونیادگەر لە کۆتایی ساڵی 2003 کرایە سەرۆکی ئەنجوومەنی حوکمی ئەوسا، یەکەم بڕیار و دوا بڕیاری دەرکردنی بڕیاری 137 بوو لە دژی مافەکانی ژنان، ئەمەریکا جوقەی لەوە نەهات، ئەوەی هاتە دەنگ هەندێک لایەنی عەرەبی و کوردیی بوون، ئەوانیش لە میانەی گەمەیەکی سیاسیی وشکدا. ئەمەریکایەک کە دەیەوێ دیموکراسی بەرقەرار بکات چۆن چاوپۆشی لەوە دەکات نیوەی کۆمەڵگەیەک دیل و پەڕاوێز بخرێت و کەنارگیر بکرێت لە رۆڵگێڕان لە

وڵاتدا هەشتاش بانگەشە بۆ دیموکراسییەت بکەین؟ لە کاتێکدا ڕۆحی دیموکراسی ئەوەیە هەردوو ڕەگەزەکە شانبەشانی یەکتر ڕۆڵی چالاکانە و کارا بگێڕن لە وەرچەرخاندنی کۆمەڵگە ڕووەو ئایندەیەکی باشتر و پاشەکشەپێکردنی سیستەمی نەریتیی کۆن و دیکتاتۆریی. کوا دیموکراسییەکەی ئەمەریکا کە چاو لەبە مافی ژن دەپۆشێ؟ ڕەنگە منیش ڕام لەگەڵ هەندێک نووسەری عەرەبدا بێت کاتێک دەڵێن دیموکراسی ئەمەریکا دیموکراسییەکی دووڕوو و تایبەتمەندە و لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی بەندە.
ڕووناکبیری عەرەب د.عەبدولعەزیز مەقالیع لە وتارێکدا بەناوی (بوش و دیموکراسییەتی تاکڕەهەند) دەربارەی جۆری دیموکراسیزمی ئەمەریکی دەنووسێت (باوەڕی بەجۆرە دیموکراسییەکی تایبەتی هەیە، دیموکراسییەک لەگەڵ ئارەزووەکانی خۆیدا بسازێت بە ئەوەی خۆی ئەوانە هەڵبژێرێت بە فەرمانڕەوای ئەو وڵاتانە وەکو موڵکی تایبەتی خۆی سەیریان دەکات، خۆ ئەگەر گەلان دژی ئیرادەی کۆشکی سپی دەنگیان دا و بەویستی خۆیان ئەوانەیان هەڵبژارد کە خۆیان دەیانەوێت فەرمانڕەوایان بکەن، ئەوکاتە دیموکراسی پەسەند نییە و لە ئەجیندای سیستەمی نوێی جیهانیدا جێی نابێتەوە). تا ئەو جێیەی د.مەقالیع دەڵێت (گوومان لەوەدا نییە ئەو مەرج و پێوەرانەی ئیدارەی ئەمەریکا دایاندەنێت بۆ پیادەکردنی دیموکراسییە تایبەتییەکەی خۆی، گەلێک گیروگرفت بۆ ئیدارەکە و بۆ جیهانیش و بۆ ئەو گەلانەش دەنێتەوە کە دەمێکە بە پەرۆشەوە چاویان بڕیوەتە دیموکراسی دروست کە تەنیا ئیرادەی گەلان و سندوقەکانی هەڵبژاردن کۆنترۆڵی دەکەن. کەس وای بۆ نەچووە دیموکراسی وەک بەهایەکی سیاسیی و کۆمەڵایەتی ڕۆژێک لە ڕۆژان وای لێدێت ببێت بە ئامانجێک بۆ ڕازیکردنی ئەم یان ئەو هێزی نێودەوڵەتی، نەک بەدابینکردنی دادپەروەریی و بەدیهێنانی خەونی گەلان و ڕزگاربوون لە کابووسی دیکتاتۆران و فەرمانڕەوایکردنی گەلان بە قامچییەکانی توندوتیژیی و هێز و ناچارکردن).
لەلایەکی ترەوە شێوازی مامەڵەی ئەمەریکییەکان لەگەڵ عێراقییەکان شێوازێکی هەڵە و ڕەق و نادروستانەیە، دیموکراسی بە گوللە و مارێنز و توندوتیژیی ناچەسپێ، دیموکراسی بە ئۆپەراسیۆنی سەربازیی و تەقەکردن لە هاووڵاتیانی سڤیل و هێرشی فڕۆکە و پەلاماری جیمس بەندیانە پراکتیزە ناکرێ. دیموکراسی وەک کاڵایەک بە سواری ئۆتۆمبیل و زرێپۆشی دەرعی سەربازیی ئەمەریکا ناهێنرێت بۆ عێراق و بە فشاری هێزە دەرەکییەکان ناسەپێنرێ، بەڵکو دەبێت لە ناوەوەڕا لە گەردە زۆر بچووکەکانەوە دەستپێدەکات نەک لە لوتکە و هەرەمی دەسەڵاتەوە. گەلێک هێشتا باوەڕی بەوە هەبێ توندوتیژیی و

زەبروزەنگ تاکە ئامڕازی راگرتنی دەسەڵات و حکومە و لەگەڵ ئەم فەرمە لە دەوڵەتدارییە راهاتووە، ناکرێت ئەمەریکا بە بڕیارێک سیحری لەبکات و عەساکەی موسا بەسەریدا بدات و بیکاتە دیموکراسیخوازی عەیارە بیست و چوار. دیموکراسی بە سواری هەمەری سەربازیی ناهێندرێت، دیموکراسی پێش هەر فەرهەنگە. مامەڵەی ئەمەریکا لە شێوازی هەوڵدان بۆ جێخستنی دیموکراسی لە عەراقدا مامەڵەیەکی گونجاو نەبووە بە دەلیلی ئەوەی لەسەرەتای پرۆسەی ئازادیی عەراقەوە بە بڕیارێکی نێودەوڵەتی شێوەی خۆی گۆڕی بۆ دەسەڵاتی داگیرکەر، هەر ئەمەشە وا دەکات تەواوی گەلی عەرەب لە بەشە عەرەبییەکەی عەراقدا مامەڵەی داگیرکەر لەگەڵ ئەمەریکا بکەن و بە ئیمپریالیزمی نوێ و نیو کۆلۆنیالیزم ناودێری بکەن، لەواقیعیشدا ئەمەریکا لە تەواوی دنیادا سومعەی شکاوە بە حوکمی ئەوەی هەموو موراڵ و سنوورێکی نێودەوڵەتی بەزاندووە، تەنانەت فۆکۆمایا لە رۆژی 2006-8-31 لە میانەی وتووێژێکدا بۆ ئەکبەری گەنجی وتووە (ئەمەریکا مەشروعییەتی خۆی لە دەستداوە، سەرلەنوێ بنیادنانەوەی ئەم ئیعتبارەش کاتێکی زۆری دەوێت).

هەڵبەتە تۆ ناتوانی خوازیاری شتێک بیت کە دوژمنەکەت یان داگیرکەرەکەت خوازیارییەتی بەسەرتدا بیسەپێنێ، ئەمە جگە لەو هەموو توندوتیژیی و سکەنداڵ و ئابڕووچوونانەی ئاشکرابوون کە مامەڵەی ئەمەریکا لە بەرامبەر عەراقییەکان دەردەخات، ئەوەندەی تر پرۆسەکەی سەختتر کردووە بە تایبەتی دوای ئاشکرابوونی دەستدرێژیی سێکسی و فیزیکی بە سەر زیندانییەکان لەلایەن مارێنزەکانەوە ئەمە بە تایبەت لە ئەبوغرێب و هەندێ جێگەی دیکە. بێگومانیش پەرچەکرداری توندوتیژیی جگە لە خودی توندوتیژییەکی سەخت و قورستر چیدی نییە، (نۆم چۆمسکی) پێیوایە (بۆ مومارەسەکردنی توندوتیژیی، ئەمە یارمەتی تیرۆریستان دەدەین چوونکە کردەوەی توندوتیژیی کاردانەوەی وەهای لێدەکەوێتەوە کە لەوانەیە کارەسات بخوڵقێنێت).

جگە لەوەش هەلومەرجی عەینی و بابەتی نێوخۆی عەراق لەبار نییە بۆ تاقیکردنەوەی ئەزموونی دیموکراسی، لە هەمان کاتدا ئەم وڵاتە کەنداوێکی گەمارۆ دراوە بە دەوڵەتگەلی دیکتاتۆریی و تۆتالیتاریی. بەم هۆیەوە سەرزەمینی عەراق بەروونە بۆ رسکانی خونچەی دیموکراسییەت تێیدا.

لەلای باشوور سعودیە و کوەیت و وڵاتانی تری کەنداوی عەرەبی هەیە، ئەم وڵاتانە سەرەڕای ئاوێتەبوونی دەسەڵاتەکانیان لەگەڵ ئاین، دەوڵەتگەلێکی دیکتاتۆریی و ئیستبدادیی رەهان و هەموو ئازادییەکی سیاسیی و بیروڕا تیایاندا سنووردار کراون. راستە لە رووی ئابوورییەوە ئەم دەوڵەتانە لە ئاستێکی باشدان کە تاک دەخل و

بژێویی بەرزە و ڕەفاه دەژی، بەڵام لە رووی سیاسییەوە دیکتاتۆرییەت زاڵە. لەبەری ڕۆژئاواوە هەردوو دەوڵەتی ئوردون و سوریا هەن، ئەوانیش دوو دەوڵەتی دیکتاتۆریی و شانشینین، لە ئەوەی سوریا ئیدعای سیستمی کۆماریی دەکات بەڵام گوێزرانەوەی دەسەڵات لە حافز ئەسەدەوە بۆ بەشاری کوڕی بەشێوەی بەماوەیی نیشانەی ئەوەیە هەمان نەریتی دەسەڵاتی پادشایی ناوچەکانی تری دنیای عەرەب لەوێش باڵادەستە. ئەو دوو دەوڵەتە تەمارەکی ڕەشیان هەیە لە سەرکوتکردن و یاساغکردنی بیروڕای جیاواز، بە تایبەتی سوریا کە نەزعە و مەیلێکی تری شۆڤێنیزمی عەرەبی شیعەگەریی عەلەوی و دەستێکی تر لە بەعسیزم، ڕەوڕەوەی دەسەڵات دەباتە پێشەوە، پێویستە بە بەڵگەهێنانەوە ناکات ئەگەر سوریا دیکتاتۆرترین دەوڵەتی ناوچەکە نەبێت بێگومان یەکێکە لە دەوڵەتە هەرە دیکتاتۆرەکان.
لە بەشی باکووری عێراقیشەوە دەوڵەتی تورکیا هەیە، سەرەڕای ئەوەی لەوە دەستوورێکی سکۆلاری رادیکاڵ بوونی هەیە و دیموکراسی تێرمێکە هەموو ڕۆژێک بانگەشەی بۆ دەکرێت، بەڵام لە واقیعی حاڵەدا تورکیا هەر ئەوەندە دیموکراسییە دەسەڵات تێیدا دەستاودەست دەکات، دەنا ئەم دیموکراسییە بچووکەش هەموو ڕۆژێک لە ژێر هەڕەشە و ئیهانەدایە بە تایبەت لەسەر دەستی ئاکپارتی کە حزبێکی پڕە ئیخوانی خیلافەتخواز و لە نەوە نوستالیژیای کۆنی تورکدا ناسنامەی خۆی دۆزیوەتەوە کە ئەویش مەستبوونە بە ڕۆژانی باڵاکردنی ئیمپراتۆریای عوسمانلییەوە. جیا لەمەش ڕۆژانە ژەنەراڵەکان سوکایەتی بە جەستە و شکڵی دیموکراسی دەکەن و بە پێی میزاجی عەسکەریی خۆیان ئاڕاستەی سیاسیی حکوومەت و دەسەڵات لەو وڵاتەدا دەگۆڕن. لەلایەکی تریشەوە دیموکراسییەتێک نکۆڵی لە مافی بیست ملیۆن کورد بکات سەرەڕای ئەوەش قەیرانێکی مرۆیی لە ناوچە کوردنشینەکاندا دروست بکات هەرچییەک بێت دیموکراسی نییە. دەسەڵاتێک هاشا لە کوشتنی یەک ملیۆن ئەرمەن و پێنجا هەزار کورد بکات پێش 90 ساڵێک لەمەوبەر نیشانەی ئەوەیە هەرگیز نەبێتە دیموکراسی، چوونکە دیموکراسی بە عەیار نییە یان ئەوەتا دیموکراسیت یان پێچەوانەکەی.
لەبەری لای ڕۆژهەڵاتیش دەوڵەتی ئێران هەیە، دەوڵەتێکە لەسەر بنەمای ئاین، بە پوختترین دەربڕین دەوڵەتێکی تیۆکراتییە، لەم دەوڵەتەدا نەک هەر موخالیفن و دژە ئاین و بێ بڕواکان مافیان پارێزراو نییە بەڵکو دەسەڵاتێکی چەوسێنەری مەزهەبی لەسەر تەختی دەسەڵاتە. تەنانەت موسڵمانانی سوونەش لەژێر چەپۆکی ئەم حکوومەتە ئیسلامییەدا تووشی چەوساندنەوە بوون و بێبەش نەبوون لە شاڵاوی تووندوتیژانەی مەزهەبی. ئەم دەوڵەتە سەرچاوەی هەموو نائارامییەکانی ناوچەیەکە و لە پایەیدا ترسناکترین دەسەڵاتی

ئیسلامییە لە واقیعی ئێستاماندا. لەبەرئەوە زەمینەیەکی ناوچەیی و هەرێمی لە ئارادا نییە تا یارمەتی پرۆسەی بنیادنانەوە و پێشخستنی دیموکراسی بدات لە عێراقدا، بەڵکو بەردەوام و ڕۆژانە ئەم دەوڵەتانە کێشە و نائارامی لە عێراقدا دەخوڵقێنن، دەیان دیکۆمێنت لەبەردەستدان ئاماژە بە ئەوە دەکەن هەریەک لەو وڵاتانە بە نۆرەی خۆیان و لەڕێی تۆڕ و گروپی جیاواز جیاواز و دەزگاکانی هەواڵگرییەوە پرۆسەی ئاشتەوایی و دیموکراسی لە عێراق پەکدەخەن، چوونکە دەزانن وەرچەرخانی عێراق بەرەو دیموکراسیی کۆتایی گەمەکە نییە بەڵکو هەموو چرکەیەک بۆی هەیە ئەم باهۆزە روو لە وڵاتەکانیان بکات و پەردە لەسەر شانەی دەسەڵاتی ڕەشیان دابداتەوە و کۆتایی بە سیناریۆیەک بهێنێ ئەم جۆرە دەوڵەتە شمولییانەی ناوچەکە چەند دەیەیەکە دەرهێنەرین. ئەوان لە ئێستاوە زەمینەکانی ئەو هەلومەرجە لە ڕەحمی دایکیدا لەباردەبەن.

هەنووکە دوای سێ ساڵ و حەوت مانگ لە کۆتایی هاتنی پرۆسەی “ئازادکردن”ی عێراق، هێشتا دووکەڵی جەنگ ئاسمانی عێراقی بەرنەداوە و وڵاتەکە بۆتە کەلاوەیەکی وێران و ئەشکەوتی خوێن و کابووس. ئەمەریکاییەکان لە بەردەم دووڕیانێکدان یان ئەوەتا هێزەکانیان بکشێننەوە کە دڵنیام بە کشانەوەی ئەم هێزانە هەرچی زیاتر عێراق روو لە کاولکاریی و جەنگی نێوخۆیی دەکات. یان ئەوەتا هێزی زیاتر ڕەوانەی عێراق بکەن. رامسفێڵد تا دوا ساتی لە وەزارەتی بەرگریدا بە گەشبینی و متمانە بەخۆبوونەوە رایگەیاند هێزی زیاتر ڕەوانە دەکەن بۆ چاڵی عێراق، بەڵام لایەنی بەرامبەر (دیموکراتەکان) ئەم هەڵوەستانەیان بە چەواشەکردن و بەلادا ڕێبردنی رای گشتیی وەسفکرد. هیلاری کلینتۆن لەم رووەوە دەڵێت (ئێستا زیاتر لە سێ ساڵ و نیوەکە هێزە سەربازییەکان لە ڕێگەی هەوڵە نیزامییەکانەوە تەواوی وزەی خۆیان تەرخانکردووە بۆ جێگیرکردنی ئاشتی و بنبڕکردنی توندوتیژیی، ئەمە لە کاتێکدایە وەزیری بەرگریی دەڵێت: هیچ کەسێک داوای لە ئێمە نەکردووە هێزی زیاتر ڕەوانە بکەین.. مەبەستم ئاشکراکردنی راستییەکانە، سێ ساڵە بەردەوام بیروڕای گشتیی چەواشە دەکرێت). ئێستا دەبینین گووتاری کۆمارییەکان لەمەڕ عێراق بە جۆرێک گۆڕاوە، بوش دەڵێ عێراق مەیدانی جەنگی ئێمەیە تەنیا لەگەڵ تۆڕی تیرۆریستی ئەلقاعیدە و لەم جەنگەشدا سەرکەوتوو بووین، ئەوەتا لە وتەیەکیدا دەڵێت (بێگومان ئێمە شەڕی دژە تیرۆر دەبەینەوە، چوونکە هێزەکانمان زیانی گەورەیان بە ئەلقاعیدە و هێزە دەمارگیرەکان گەیاندووە، شەڕی یەکلاکەرەوەش لە عێراقدایە، بۆیە ناتوانین بەر لە کۆتایی هێنان بەم ئەرکە عێراق بەجێ بهێڵین).

بوش لە بیری چووە خۆی و دەوڵەتەکەی نەیانتوانیوە ڕەوشی عێراق چاک بکەنەوە و سەرەتاکانی دیموکراسیبوون دابمەزرێنن و تەبەنی هزری دیموکراسی بکەن، بەڵکو عێراق لە دۆخێکی تەواو ناڕەحەت و ناجێگیردایە، لە مێژوودا ماوەیەک نابینین هێندەی ئەمڕۆ عێراق ئاڵۆز و ناسەقامگیر بووبێ، وەلێ گومانیش لەوە دەکەین ئەمەریکییەکان توانیبیان سەرکەوتن بەسەر ئەلقاعیدە و گروپە توندڕەوەکانی تردا بەدەست بهێنن، چوونکە کوشتنی زەرقاوی نەک شەپۆلی توندوتیژیی ڕانەگرت بەڵکو ڕەوشەکەی تەواو تەقاندنەوە و مەوجەیەکی بێوێنەی توندوتیژیی عێراقی تەنییەوە. لەم سۆنگەوە ناوەندی ڕۆشنبیریی و سیاسیی ئەمەریکا بە ڕوونی پێداگریی لە شکستهێنانی کابینەکەی بوشی دووەم دەکەن و پێیانوایە هەڵوێست و پێشڕەوییەکانی بوشی کوڕ ئاکامێکی خەتەرناکتریان لێکەوتۆتەوە، ئەمەش وای کردووە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ نفوزی سیاسیی کۆمارییەکان ڕوو لە کەمیی بکات. کە بێگومان باجەکەی بە شکستیان لە هەڵبژاردنی داهاتوودا دەدەن.

فۆکۆیاما دەڵێت (پێشوەخت کۆمەڵێک کتێب و وتار چاپکراون کە سەرزەنشتی ویلۆنیالیزمی خۆشباوەڕانی ئەمەریکا دەکەن و هێرش دەکەنە سەر بیرۆکەی هەوڵدان بۆ دیموکراتیزەکردنی جیهان. هەوڵەکانی ئیدارەی دووەمی بوش بۆ دیموکراسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە بە دروشمە زبر و توندەکانی دەستپێکی سەردەمی دووەمی دەسەڵاتەکەی دەستیپێکرد، ئاکامی پڕ کێشەیان لێکەوتۆتەوە).

فەرید زەکەریاش وەک پسپۆڕێکی بە توانا و شارەزایەکی ناسراو بۆچوونێکی هاوشێوەی ڕایەکەی فۆکۆیامای هەیە، پێیوایە ئەمەریکییەکان لە عێراق نەیانتوانیوە سەرکەوتنی بەرچاو بەدەستبهێنن. بەڵکوو هەوڵیانداوە تەنیا بە ڕاگرتنی جۆرێک لە هاوسەنگی، ئەو لە News Weekدا نوسیویەتی (سیاسەتی دەرەوەی ئەمەریکا لە عێراق لەماوەی سێ ساڵ و نیوی ڕابردوودا تێکەڵەیەک بووە لە بنیاتنانی نەتەوە و بەرەنگاربوونەوەی تیرۆریستەکان، نەک سەرکەوتنێکی بەهێز). بە پێچەوانەشەوە هەلومەرجی عێراق بە جێگەیەک گەیشتووە خەڵکی وڵاتەکە هەست بە جیاوازییەکی ئەوتۆ ناکەن لەگەڵ سەردەمی ڕژێمی پێشوو چوونکە لە دیتنی ئەواندا پیاوکوژ هەر پیاوکوژە، جا عومەر یان زەید بێت، سەدام حسێن یان موقتەدا سەدر بێت. بە جۆرێک ئەم دۆخە وای لە نووسەرێک کردووە لە ڕۆژنامەی “ریاز”ی سعودیدا ئەم چەند دێڕە بەوپەڕی نائومێدییەوە بنووسێت (سەدام پاسەوانی دۆزەخ بوو، چەندین جەنگی هەڵگیرساند و چەندین کەسایەتی ناوداری سیاسیی و ئاینیی و تەنانەت زاواکەی و چێشتلێنەرە کریستیانەکەی و مامۆستاکانیشی لە ناوبرد. ئەمانە

هەمووی بە بیانووی چەند هۆکارێکەوە کە بە ئەمنیی ناودەبران، بەڵام بارودۆخی نوێی عێراق هیچی کەمتر نییە لە رابردوو، ئەوەندە نەبێت تاکە پیاکوژەکەی جاران ئێستا بووە بە سەدەها پیاوکوژ، میلیشیاکان بوون بە جێگرەوەی گاردی کۆماریی و دەزگاکانی ئاسایش و پاسەوانی تایبەت). دەکرێت ڕەوشەکە لە دێڕێکدا کورت بکەینەوە، ئەمەریکا لە 2003 دیکتاتۆرێکی مەترسیداری لە عێراق گۆڕی، بەڵام لە هەمان کاتدا دەرگای کردەوە بۆ دەیان دیکتاتۆری مەزهەبی و فاناتیستی عەرەبی شیعی و سوونی.

هەر ئێستا میلیشیاکانی سەدر و بەدر و گروپە جۆر بەجۆرەکانی تری چەکداریی لە عێراقدا، لە نەگریسترین جەنگی تۆڵەسەنەرەوەدان لە بەرامبەر بە یەکتر، ئەم جەنگە لە ئاسایترین تاکی شیعە یان سووننەوە دەستی پێکردووە تا دەگات بە پێشەوایانی ئایینیی و کاربەدەستانی حکومی. خودی نوری مالیکی سەرۆک شالیاری عێراق بەردەوام ئەوە ڕەت دەکاتەوە پیاوی ئەمەریکا بێت، بەڵکو دەیەوێ سۆزی مەرجەعە ئایینییەکان و مەلا بونیادگەرەکان بۆ لای خۆی رابکێشێت. هەرچەند لە واقیعدا مالیکی بە ئەجیندای ئێرانی عێراق بەڕێوە دەبات، بەڵام پێیوایە قۆناغی دووەمی یاری سیاسیی شیعی دەستیپێکردووە، ئەگەر لە قۆناغی یەکەمدا بە هەڵبژاردن و دیپلۆماتییەت و دەنگدان شیعە سەرکەوتنی زۆری لە عێراقدا تۆمار کردبێت، ئیدی لەم قۆناغەدا کاتی ئەوەیە لەگەڵ باڵی عەسکەریی شیعی پێکبێت بۆ زیاتر سەقامگیرکردنی دەسەڵاتەکەی و کەمپینی پاکتاوکردنی سووننە و بژارکردنی دڕک و داڵی بەردەم خەونە مەزهەبی و شەخسییەکانی کە دڵنیام پریشکی ئەم ئاگرە پێش هەر کەس بەر کورد دەکەوێ. بە ئاشکرا بادانەوەی مالیکی بەلای مەزهەبگەریی و مەلا توندڕەوەکان و هێزەکانی میلیشیا هەست پێدەکەین، ئەمەش بە هەموو شێوەیەک هەڕەشە لە ئایندەی ئەمنیی و سیاسیی عێراق دەکات، بەڵگەیەکیش دەدات بە دەستەوە لە بارەی ئەوەی پێکهاتەکانی عێراق ناتوانن پێکەوە هەڵبکەن، بەڵکو کەی هێزەکان لە هەوڵی نەپساوەدان بۆ کۆنترۆڵکردن و لەنێوبردنی ئەویتری دەرەوەی خۆی. ئەوەش بە ریمۆند کۆنترۆڵ و ئیحای ژێر بە ژێری مالیکی و ستافە شیعەکەیەتی کە مەرجەعەکان جارێکی تر دەم لە دەسەڵات و حوکمداریی وەردەدەن و دەبنە بەشێک لە دروستکردنی بڕیاری سیاسیی لە وڵاتدا.

دەبینین موقتەدا سەدر کە لە سەرەتای هاتنی ئەمەریکاوە بانگەشەی جیهادی راگەیاند و بە کرداریی جەنگی لە دژی هێزەکانی هاوپەیمان هەڵگیرساند دوای کەنارگیرییەکی درێژ ئەمڕۆ هاتۆتەوە سەر شانۆی سیاسیی و هەندێ لێدوانی عەنتیکە و سەیر و سەمەرە بە کەناڵەکانی راگەیاندن دەدات و بە شەفافی بەهەر چوار لای خۆیدا هەڕەشە

دەبەشتەوە. ئیدی عێراقێک مەلا و ئاخوند و تیرۆریست و سەرکردەی عەقڵ بەجەماوی دەمارگیریی مەزھەبیی و ژەنەراڵی دەست و پەنجە خوێناویی و دزی بانک و سیاسیی قەڵەبە و دیکتاتۆر بەڕێوەی بەن و ئەمەریکاش پاڵپشت و دەست و ھاوپەیمانیان بێت، ئاخۆ دەبێ چ ئومێدێک ھەبێ بۆ پاشەڕۆژی دیموکراسی لەم وڵاتەدا؟ ئەم سیاسییە لەمپن و گەنداڵن جگە لەوەی سەبەبکاری باری نائەمنیی و تیرۆر و تەقاندنەوەن، ھاوزەمان دەستیان لە بینەقاقای خەڵک گیرکردووە و سەروەت و سامانی وڵات بە ھەدەر و فیڕۆ دەدەن. گەندەڵی سەری ھەموو عێراقییەکانی خواردووە و کۆمەڵگەی شەل و ئیفلیج کردووە، دزینی پارەوپول و بە فیڕۆدانی سەروەتی نیشتمانی لە ئاستێکی جادوویی و سەرسوڕھێنەردایە! تەنانەت بە پێی راپۆرتێکی دەوڵەتی ئەمەریکا تەنیا لە ساڵی 2005دا چوار ملیار دۆلاری ئەمەریکی لە عێراقدا دزراوە و دیار نەماوە، ئەمەریکا لە چوارچێوەی داگیرکارییەکەیدا عێراقی یەک دیکتاتۆر و سەرکردەی پێویست (قائد الضرورە)ی گۆڕی بە عێراقی سەدان دیکتاتۆری قەزەم و سەدان حزبی تیرۆریست و پاشڤەڕۆ و کۆنەپەرست. تەنانەت من لەو بروایەدام ئەمەریکا ھێشتا لە سەرەتای پرۆسەیەکدایە بە ناوی لە رەگوڕیشە ھەڵکێشانی بەعس، ئەگەر لاشەی بەعس پارچە پارچە کرا بێت، بەڵام ھێشتا دڵی بەعسیزمی کولتووریی لە ترپەترپدایە. ئەمەریکا لە میانەی پرۆسە و ئۆپەراسیۆنێکی بیست رۆژەدا توانی رژێمی سەدام حسێن لەسەر کار لاببات، بەڵام ئایا بە کەوتنی بتەکەی سەدام لە چەقی شاری بەغدادا بە مانای کۆتایی یەکجاری بەعسیزم دێت؟ بێگومان نەخێر، راستە ئەمەریکا توانی بەعس وەک دامودەزگای سەرکوتکەر و تۆڕی ھەواڵگریی و سوپا و دامەزراوە ئەمنییەکان ھەڵبوەشێنێتەوە، بەڵام نەیتوانی کۆتایی بە سەرلەبەری بەعسیزم بھێنێت. رەنگە ترسناکترین وەتەری بەعسیزم لە ھەبووندا مابێ کە بەدڵنیاییەوە مەبەستمان ژینگەکەیەتی.

بەعسیزمی کولتووریی جیددیترین ئامادەیی ھەیە و لە بیرکردنەوەی زۆربەی عێراقییەکاندا ھێشتا بەعسیزم گیانێکی زیندووە، ھەرچەندە ئەم قورساییە زیاتر لەسەر ئەندێشەی خەڵکی سووننە مەزھەبە، لێرە نەک بەعسیزم کۆتایی پێنەھاتووە بەڵکو رۆژانە بەیعەتی خۆیان لەگەڵی نۆژەن دەکەنەوە. ھەیئەی عولەمای موسلیمین کە من دڵنیام یەک زانایان تیا نییە و سەرجەمیان مەلای وشکھەڵاتووی سەلەفی و دەمارگیرن مۆدیلێکی ترن لە بەعسیزم، تەنانەت ئەوان لە پەنا کتێبی قورئاندا پەرتووک و راسپاردەکانی سەدام دەبینین، ئەگەر مانیفێستی کۆمۆنیست کتێبی پیرۆزی کۆمۆنیستەکان بێت، ئەوا بە دوو دەی کتێبەکانی میشێل عەفلەقی تیۆریسێن و مامۆستای عروبە و بەعسیزم

مانیفێستی ئەو دەستە بەناو زانایەیە. ئەم دەستەیە جێگرەوەی بەعسن و نووکە درێژە بە روانگە نەتەوەپەرستییەکانی بەعس و سەدام دەدەن، رەنگبێ لەوەشدا لە بەعس کاریگەرتر بن ئەمانە دەستەیەک مەلا و پیاوی ئایینین و دەتوانن بەرگەکی پیرۆز و ئایینیی ببەخشن بە تێزە رەگەزپەرستییەکانیان (وەک لە وتەکانی حارس ئەلزاریدا هەستی پێدەکەین).

ئەمەش لە کوردستان وێڕای ئەوەی پانزە ساڵە زیاترە بەعس وەک دەسەڵات و دامودەزگا لە نێوماندا نەماوە و هەڵکەندراوە، کەچی کولتووری بەعسیزم هەژموونی خۆی بەسەرماندا سەپاندووە و بگرە بەعسیزم بەشێکی هەرە گرنگە لە مامەڵەی سیاسیی و کارگێڕیمان، لە پەروەردە و سیمای بیرکردنەوەمان. بەعسیزم جوزئێکە لە خەیاڵ و روانینمان، بەعسیزم رووناکی ئەو لایتەیە بەرپێی خۆمانی پێ دەبینین، جا ئەگەر بەعسیزم پاش ئەم هەموو ماوەیە هێشتا لە کوردستاندا گیانێکی زیندوو بێت، ئەوە هەر باسی ناوەڕاست و باشوور مەکە کە تا ئێستاش سەدام لە بەرگی فریشتە و پێغەمبەرێکدا دەبینن و لێی رادەمێنن. گرفتەکەش ئەوەیە پێمانوابێ بە سووتاندنی تانک و دەبابە و فڕۆکەکانی بەعس و کاولکردنی جبەخانەکانی بەعس کۆتایی هاتووە، کارەساتەکە لەوەیە پێمانوابێ خنکاندنی سەدام و یاریدەدەرە دڕندەکانی خنکاندنی رەگەزپەرستی و وشککردنی تۆوی دیکتاتۆرییەت بوو، نا، بەڵکو سەدام حسێن لە پێست و رەنگێکی تردا ئامادەیی هەیە، رەنگبێ تەفکرینی سەدام لە کەللەی زۆربەی عێراقییەکاندا بێت، دەی بەعسیزم هێشتان دڵێکی زیندووە و لە بەشی چەپی سینگی زۆربەماندا ترپەترپیەتی. پەروەردەی سیاسیی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیی بەعس، هێشتا باڵادەستە!! بەعسیزم وەک مێتیقێکی هەراش و کارا لەپشت تەفکرینی تاک و گشتەوەیە.

بۆیە دووبارە دەڵێم دیموکراتیزەکردنی عێراق کارێکی سەختە، قورسی ئەم پرسەیە لەوە ناڕەحەتترە رژێمێک بڕوخێنی، هەموو ئاگادارین رووخانی رژێم وەک دەسەڵات و سوپا هەمووی بیست رۆژی پێ چوو، بەڵام لەوانەیە لە رەگەوە دەرهێنانی بەعسیزم لە کولتوور و دنیابینیماندا بیست ساڵ و رەنگە زیاتریشی پێویست بێت. لێرەدا پرسیارێک دێتە پێش: کەواتە رێگا چارەسەر چییە بۆ کۆنترۆڵکردنی ئاسایش و کۆتایهێنان بە تەنگژەی سیاسیی و ئاڵۆزیی و سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عێراق؟. بە بڕوای من چارەسەر هەڵوەشاندنەوەی عێراقە وەک یەک دەوڵەتی ناوەندیی و یەکگرتوو، هەروەها دابەشکردنییەتی بۆ سێ دەوڵەت، لەبەرئەوەی عێراق نەک ئەوەی دەوڵەتێکی سروشتی و خۆڕسک نییە بەڵکو سنوورێکی دەستکردی ئیمپریالیزمە و بە زۆری زۆرداریی خراوەتە ژێر چەپۆک و رکێفی

عەرەبەوە. بەریتانیای مەزن لە سەرەتای سەدەی رابردووەوە بە گوێرەی ئەجێندا و بەرژەوەندییە کۆلۆنیالیستییەکانی خۆی وێنەی ئەم وڵاتەی کێشا، شیعە و کوردی کردە سووتەمەنی دروستکردنی عێراق، بەڵام عێراق چ وەک دەوڵەتێکی یەکگرتوو چ وەک ئەوەی ئینگلیز بیری لێدەکردەوە دروست نەبوو. وینستۆن چەرچڵ، سەرۆک وەزیرانی پێشووتری بەریتانیا، لە یادداشتەکانیدا نووسیوویەتی (لە مارسی 1921 کۆنفرانسی قاهیرە بەیاریدا میسۆپۆتامیا بکرێتە عێراق و دامەزراندنی شانشینێکی عەرەبی، کە سوپایەکی عەرەبی وەک شتێکی بنەڕەتی بپارێزە و بە پەیماننامەیەکیش ببەسترێ بە بەریتانیاوە، هەروەها کاورباری ناوخۆشی بخرێتە ژێر کۆنترۆڵی عەرەبەوە، هێزی ئاسمانی پاشایەتیش پارێزگاری بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا بێت). تەنانەت دەوڵەت و سەڵتەنەتی عوسمانلی بەو دواکەوتوویی و کۆنەپەرستییەی خۆیەوە هەشی بەوە دەشکا عێراق پارچەیەکە لە ململانێ و ناکۆکی قووڵ، بۆیە دابەشی کردبوو بەسەر سێ یەکەی ئیداریدا (سێ ویلایەت) کە پێکهاتبوون لە ویلایەتی کوفە و ویلایەتی بەسرە و ویلایەتی شارەزوور (دواتر بوو بە ویلایەتی موسڵ).
ئەم نەخشەیە بەمجۆرە مایەوە هەروەک وتم تاکوو بەریتانیا و براوەکانی جەنگی یەکەمی جیهانە عێراقیان بەمشێوەیەی ئەمڕۆ دامەزراند کە پارچەیەکە لە توندوتیژیی و جەنگی نێوخۆیی نێوان تایفە و نەتەوەکانی ناوی بە درێژایی زێتر لە هەشتا ساڵ. عێراق بە بەرینی ئەم مێژووە وڵاتێکی ساختە و نیشتمانێکی وەهمی بووە و قەت نەبووەتە دەوڵەتێک تیایدا هەمووان هەست بە یەکسانی و کامەرانی بکەن. پێموایە بە دابەشکردنی عێراق بە سێ دەوڵەت، ئەم دەوڵەتە وەک بورکانێک هەمیشە لە تەقینەوەدا دەبێت، ئاگری ئەو گڕکانەش پێش هەر کەس کورد دەسووتێنێ. ئێستا تێدەگەین، دابەشکردنی عێراق کارێکی پێشنەرەترە وەک لە دیموکراسی هەروەک پێشمەرجێکیشە بۆ چەسپاندنی دیموکراسییەت لە ناوچەکەدا. نموونەی ئەم دەوڵەتانەی وەک عێراق لە تەواوی دنیادا فاشیل بوون و هەڵوەشانەوە، ئەگەر بڕوانین بە کۆمارەکانی یەکێتی سۆڤێتی جاران، هەر لە یۆگسلاڤیاوە تا دەگاتە چیکۆسلۆڤاکیا و کوێ و کوێی تر، ئەم دەوڵەتە وەهمی و درێینانە لە بەریەک هەڵوەشانەوە، سەرەڕای ئەو هەموو خوێنڕێژیی و تراژیدییە مرۆییانەی لەم وڵاتانە روویاندا دواجار و دوا چارەسەر بریتی بوو لە بژاردەی جیابوونەوە و پێکهێنانی چەند دەوڵەتێکی نوێی سەربەخۆ، هەرێمی مۆنتینیگرۆ نموونەیەکی هەرە نزیکیانە لە رووی کاتەوە.
عێراق نیشتمانێکی رەسەن و واقیعی نییە، بۆیە دوای هەشت دەیە و پتریش لە سیاسەتی توندوتیژانەی دەوڵەتە یەک لە دوای یەکەکانی،

ئەمڕۆ لە هەموو كات شەفافتر ديارە عێراق نەبۆتە يەك نيشتمان و هەرگيزيش نابـێت، ئەگەر بوش بيەوێ پرۆسەكەى لە سەركەوتن نزيك بكاتەوە دەبێت هەنگاو لە راستاى دابەشكردنى عێراقدا بنێ، بەڵام بە داخەوە ئيدارەى بوش مكوڕن لەسەر يەكپارچەيى خاكى عێراق، لە كاتێكدا گەلێك پسپۆر و كارناسى رۆژهەڵاتى ناڤين چارەسەرى ئەم دۆخە لە دابەشكردنى عێراقدا دەبيننەوە، بۆ وێنە سياسەتمەدارى ئەمەريكى (هێنرى كيسنجەر) وەك شارەزا و پسپۆڕ لە كاروبارى رۆژهەڵات و خاوەن ئاگاييەكى قووڵ و بێوێنە لە هاوكێشە سياسييەكانى ناوچەكە لايەنگرى دابەشكردنى عێراقە بۆ سەر سێ كەنتۆنى خۆ بەڕێو□ بەريى يان راستتر بڵێم سێ وڵاتى سەربەخۆ لەسەر بنەماى كۆنفيدراڵى. بەڵام بوش لە زۆر بۆنە و جێگەدا دژى ئەم پێشنيارە وەستاوەتەوە بە بيانووى ئەوەى بارودۆخەكە تەواو دەشڵەژێ و دەبێتە ناڕازيبوونى توركيا و سوريا و ئێران. سوريا كە گرێدراوى ئێرانە لەوە بێهێزترە بتوانێ بەر بە ئەجينداى ئەمەريكى بگرێ بۆ دابەشكردنى عێراق، هەرچى وڵاتانى عەرەبيشە چەند كاردانەوەيان نواند لە پرۆسەى داگيركردنى عێراق و لەسەر كارلابردنى سەدام و هەڵوەشاندنەوەى دەوڵەتى حزبى بەعس، هەر ئەوەندەش كاردانەوەيان دەبێت لە ئاست دابەشكردنى عێراق، چوونكە ئەمەريكا دەتوانێ ئەو واقيعە بەسەرياندا بسەپێنێ! سەبارەت بە توركيا، هيچ كات توركيا ئەم بارودۆخە ديفاكتۆيەى باشوورى كوردستانيشى پێ قبووڵ نييە، بەڵام ناشتوانێ هيچ بكات لەدەرەوەى خواستى ئەمەريكا جگە لە هاشوهوشى لەشكركێشى و ميديايى، رەنگە كاردانەوەى هەر هێندەى كاردانەوەى سێ ساڵ و نيو بەر لە ئێستاى بێت كاتێ رێگەى نەدا هێزەكانى ئەمەريكا ئاسمانى وڵاتەكەى بۆ هێرشكردنە سەر عێراق بەكاربهێنێت. لە كۆتايشدا ئەمەريكا دوژمنى سەرەكى ئێرانە، كەوابوو پێويستى بە رازيكردنى دڵى ئێران نييە. ئەى بۆچى بۆ هەنگاو بۆ دابەشبوونى عێراق نانێت؟ هێشتا بەرژەوەندييە كۆلۆنياليستييەكانى ئەمەريكا لە مانەوەى عێراقدا يە بە يەكگرتوويى. نا بێ ئەوەش لە ياد بكەين ئەمەريكا نيوئيمپرياليزمە نەك دۆست و فريادڕەسى گەلان.

بوش لە رۆژى دووشەممە 2006-10-16 لە ديدارێكى تەلەفزيۆنيدا لەگەڵ چەناڵى (فۆكس نيوز)ى ئەمەريكى لەو بارەوە وتى (بەو شێوەيە ئاژاوەيەكى لەمە گەورەتر دەخوڵقـێنين كە لە عێراقدا هەيە و دەمانەوێت چارەسەرى بۆ بدۆزينەوە). رۆژنامەى (عوممان) لەسەر هەڵوێستى جۆرج بوش راپۆرتێكى تێروتەسەلى ئامادە كردووە، لە راپۆرتەكەدا هاتووە (سەرۆك بوش دژايەتى دابەشكردنى عێراقى كرد، ئەوەتا لە چاوپێكەوتنێكدا لەگەڵ كەناڵى فۆكس نيوزى ئەمەريكى

ئاماژەی بە ئەوە کرد دابەشکردنی عێراق بە سێ ناوچەی خاوەن
دەسەڵاتی خۆبەڕێوەبەریی کارێکە نەک دەبێتە هۆی یەکترکوژیی
سوونە و دەوڵەتە سووننەکان لەگەڵ شیعەدا، بەڵکو کوردەکانیش
تووشی کێشە دەبن لەگەڵ تورکیا و سوریادا، ئەوکاتیش خۆمان لە بە
سەرەوبەرەییەکدا دەبینینەوە گەورەتر لەوەی ئێستا دەیبینین).
بەجگە لە بوش زۆربەی هەرە زۆری سیاسەتمەدارانی تری سەر بە
کۆمارییەکان و کاربەدەستانی کابینەکەی بوش لەسەر هەمان قەناعەت و
بڕوان کە عێراق بە یەکپارچەیی بمێنێتەوە بە بیانووی ئەوەی کێشەی
گەورەتر دەخولقێنێ، تەنانەت لە کاتی هەڵبژاردنەکانی کۆنگرێس و
ئەنجوومەنی پیران، کۆمارییەکان بانگەشەی ئەوەیان دەکرد ئەگەر
دیموکراتەکان زۆرینە بهێنن عێراق دابەش دەکەن (وەک ئەوەی کارێکی
خراپ بکەن). بۆ نموونە ڕۆژنامەی (خەبات) لە ژمارە (2312) ڕۆژی
دووی تشرینی دووەمی 2006 لە لاپەڕەی یەکەمدا لەو بارەوە ئەم
هەواڵەی بڵاوکردەتەوە (بەرنامەی دەسەی ئەمڕۆی کەناڵی جەزیرەی
قەتەری تەرخانکرا بوو بۆ هەڵبژاردنە سەرەتاییەکانی کۆنگرێسی
ئەمەریکا و بەپێی راپۆرتێکی ئەم کەناڵە کە لە ئەمەریکاوە
ئامادەکرابوو ئاماژە بەوە کرا کە جەماوەری حزبی کۆماریی لە
بەرامبەر دیموکراتەکاندا بەرەو لاوازبوون دەچێت).
“هۆکاری سەرەکی ئەم لاوازبوونەش بۆ سیاسەتی جۆرج دەبلیو بوش لە
عێراقدا گەڕێنرایەوە، بە شرۆڤەکردنی ئەم دەسەیە بەرنامەی ناوبراو
میوانداریی لە خالید سەفوری داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی کۆماریی و
ئەندامی چالاکی ئەم حزبە لە کۆنگرێسی ئەمەریکا کرد، لە میانەی
قسەکانیدا خالید سەفوری بە دووری زانی کە دیموکراتەکان بتوانن
زۆرینەی کۆنگرێس و ئەنجوومەنی پیرانی ئەمەریکا بەدەستبێنن، بەڵام
دووپاتی کردەوە کە تەنیا سەرکەوتنی کۆمارییەکان یەکجارێکی خاکی
عێراق دەهێڵێتەوە، ئەگەر دیموکراتەکان سەرکەوتن بەدەست بهێنن
ئەوە لە ماوەیەکی کەمدا دوای سەرکەوتنیان دەوڵەتی کوردیی لە
ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست دەبێت و زۆرشتی دیکەی چاوەڕوانکراویش
دەبینرێت. لە درێژەی قسەکانیدا داڕێژەری ستراتیژیەتی حزبی
کۆماریی لە کۆنگرێسی ئەمەریکا وتی: کۆمارییەکان جەنگی عێراق بە
بەشێک لە شەڕی دژە تیرۆر دەزانن و مەبەستیان نییە نەخشەی ناوچەکە
بگۆڕن”. ئەگەر کەمێک بە دیقەتەوە لەو وتانە وردبینەوە، ئەوا لە
قسەکانی (سەفوری)دا دووشت بە ڕوونی دەبینرێت:
یەکەم: سەفوری دەیەوێ عەرەبەکان بوروژێنێت یان سوود لە دەنگی
ڕەوەندی عەرەب لە ئەمەریکا وەربگرێ، بەڵام دواتر بینیمان سەرەڕای
ئەم بانگەشانەش کۆمارییەکان دۆڕاندیان.
دووەم: وەعد و بەڵێنەکانی ئەمەریکا بۆ دیموکراتیزەکردنی عێراق

بوون بە بڵقی سەر ئاو. ئەوەتا عێراق بۆ ئەوان تەنیا مەیدانی بەرەنگاریی تیرۆرە نەک گۆڕینی نەخشەی ناوچەکە، ئەمەریکا مەیدانی ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ تیرۆریستان لە واشنتۆن و نیویۆرکەوە گۆڕیوە بۆ بەغداد و ڕومادی و سامەڕا و تکریت و قەندەهار و کابوڵ، بە کورتی ئەمەریکا تۆپەکەی لە ساحەی خۆی دوورخستەوە. بۆیە ئەجینداکەی ئەوان خاڵییە لە عێراقێکی دیموکرات و دامەزراندنی کوردستانێکی سەربەخۆ و پانکردنەوەی سەری دیکتاتۆرییەت و لە باربردنی بەستێنی کۆمەڵ بۆ دیکتاتۆرە سەرەمەکوتەکان. بە پێچەوانەوە ئەمەریکا وەک لووتکەی سیستمی سەرمایەداریی بە دوای بەرژەوەندییە نامەشروعەکانییەوەتی لەسەر خوێنی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. کێ ئوسامەی دروستکرد؟ کێ دەستگیرۆیی ئەو کۆمەڵە خەڵکەی کرد کە پێیان دەوترێ "عەرەب ئەفغانەکان"؟ و ئێستاش هەموو دنیا گیرۆدەی دەستی تاوانکارییەکانیان بووە.

لە بەرامبەردا کیسنگەر و هاوبیرەکانی پێداگریی لەسەر ئەوە دەکەن ئەگەر عێراق دابەش نەکرێت ڕەنگە ئەزموونی ڤێتنام جارێکی دووبارە ببێتەوە، لەولاشەوە باڵی توندڕەو لە کۆنگرێس و حکوومەتی ئەمەریکا چارەسەر لە ڕەوانەکردنی هێزی سەربازیی زیاتردا دەبیننەوە، ئەوەش مامەڵەیەکی ستالینی و تەسکبینانەیە لەگەڵ ئەم واقیعەی عێراقدا.

لە سەروەختێکدا بە دیفاکتۆ ئەمڕۆ عێراق سێ دەوڵەت و سێ دەسەڵاتی جیایە، لە بەشی باشووردا کە لە ڕووی سوکانییەوە زۆربەی دانیشتوانەکەی شیعە مەزهەبن دەوڵەتێکی تیۆکراتیان لەسەر بنەماکانی مەزهەبی شیعە هەیە، دەوڵەتێک بە هەموو پێوەرێک دەسەڵاتێکی مەزهەبییە و وێنەیەکە لە چەشنی کۆماری ئیسلامی ئێران، هەر لەم بەشدا حکومەکانی شیعەگەرێتی و ویلایەتی فەقیه بەڕێوە دەچێ و هەر ئەوەیە جەعفەری سادق لە نێوانیاندا نییە، ئەم پارچەیە لە وڵاتی دێرینەی عێراق تەنێ ناوی باشووری عێراقە ئەگەر نا بووە بە بەشێک لە کۆماری ئیسلامی ئێران. لە ناوەڕاستی عێراق بەرەو سەرەوە یان راستتر بەڵام سێگۆشەی سووننەنشین سەرباری نائارامی و ناجێگیریی بارودۆخی ئەمنیی تیایدا، بەڵام دەسەڵاتی یەکەم و سەرەکی بە دەست تیرۆریستان و پاشماوەکانی حزبی بەعسی ڕووخاوەوەیە. هەروەک ئاشکرایە ڕێکخراوی ئەلقاعیدە لەم دەڤەرانە حکوومەتی ئیسلامی خۆی ڕاگەیاندووە (ئەمارەتی ئیسلامی عێراق)، هەڵبەتە لە باری عەمەلیشەوە تێکەڵەیەک لە پاشماوە سەدامییەکان و تیرۆرستەکانی ئەلقاعیدە و قوتابییە دەسەزەکانی ناسیۆنالیزمی پەڕگیری عەرەب بە هاوبەشیی حوکمی ئەو ناوچەیە دەکەن. ئەم بەشەش لە عێراق لە ژێر چەتر و کۆنترۆڵی ڕاستەوخۆی ئەم پێکهاتانەدایە و حکوومەتی عێراق کە زیاتر وەک حکوومەتی شیعە خۆی دەنوێنێ

بچووکترین رۆڵی ئیداریی و سیاسیی نییە لەوێ.
لە بەشی باکوورەوە یان هەرێمی کوردستان دەسەڵاتی خۆماڵی کوردیی لە ژێر ناوی حکوومەتی هەرێمی کوردستان هەیە، ئەم پارچەیەش بەشێکی دابڕاوە لەو دوو بەشەی تر، دەسەڵات فۆرم و مۆدیلێکی جیاوازترە لە شێوە دەسەڵاتی ناوەڕاست و باشوور، بۆشایی و کەلێنێکی کولتووریی و عەقڵیی لەنێوان خەڵکی کوردستان و خەڵکانی ناوچەکانی تردا هەیە، لە باشوور زۆرینەی خەڵک خوازیاری دەوڵەتێکی ئیسلامی شیعین. لە ناوچەی ناوەڕاستیش بەشی زۆری خەڵک خەون بە دەوڵەتێکی عەرەبی ئیسلامی سووننەی دەمارگیرەوە دەبینین. بەڵام جەماوەری کورد بە زۆرینەی دەنگ لەگەڵ دەوڵەتێکی دیموکراتی دادپەروەردان، بەڵام ئەم دەوڵەتە دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ بێ. ئیتر کوانێ رۆڵ و مانای حکوومەتی عێراق کە مام جەلال سەرکۆمار و مالیکی سەرۆک وەزیرانییەتی؟. ئایا جگە لە وێنەیەکی وەهمی و درۆیەکی شاخدار شتێک لە ئارادایە بە ناوی حکوومەت و نیشتمانی عێراق؟. سەرەڕای ئەمانەش ئەم سێ پێکهاتە سەرەکییە ناتوانن بەیەکەوە هەڵبکەن، سووننە ئامادە نییە دەسەڵات و ئیمتیازانی هەشتا ساڵی رابردووی واز لێبێنێ و دەست لە کورسی دەسەڵات هەڵبگرێت، بە ئەوەش تاکە رێگەی بەدیهێنانی ئەم خەونە لە لە ناوبردنی کورد و شیعەدا دەبیننەوە، ئەزموونی هەشتا ساڵی رابردووشیان لە دەسەڵاتدا ئەم فاکتەی سەلماندووە، کوردیش حەزەر و گومانی هەیە لە نیەتەکانی عەرەب و ترسی هەیە لەوەی شەقڵەکانی ئەنفال جارێکی تر گۆڕ هەڵتەکێنن و خەونی ساڵەها ساڵی بە با بدەن. ئەگەر بەرژەوەندیی سەرانی کورد نەبوایە دەبوو لە 2003دا کورد بۆ ئەبەد عێراقی لە کۆڵ خۆی بکردایەتەوە و دەوڵەتی رابگەیاندایە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی دەوڵەتی عێراق لە سەرەتای دامەزراندییەوە هێندەی ئەوکات لاواز نەبووە و چوارچێوە جوگرافییەکەشی هیچ کات ئەوەندە پاشاگەردانی و ناجێگریی بەخۆوە نەبینیوە.
شیعەش هیچ کام لە کورد و سووننەی قبوڵ نییە، بەڵکو لەگەڵ عێراقێکی یەکگرتووی ئیسلامیدایە لەسەر بنەمای شیعەگەرێتی، تەنانەت ئەلحەکیم (محەمەد باقر ئەلحەکیم) وەک ئایەتوڵڵایەکی بەرهەڵستکاری رژێمی پێشووی عێراق، بەر لەپرۆسەی ئازادیی عێراق لە هەڤپەیڤینێکدا وتبووی (لە کۆماری ئیسلامی عێراقی پاش سەدامدا جێگەی کوردسانێک لەو خاکەدا نابێتەوە). ئەمەش بە روونی ئەو دیمەنە دەبینین کە شیعە چۆن لە قوربانییەوە بووە بە جەلاد. ئەمە گرێیەکی سایکۆلۆجیی شیعەی عێراقە، کە بەدرێژایی هەشتا ساڵ لە سایەی سووننەی عەرەبدا چەوساونەتەوە، بەڵام چوونکە دیموکراسی لە عێراقدا فەرهەنگ نییە، بەڵکو مەزهەبگەریی و دیکتاتۆریی و

خوێنڕشتن پەروەردەی باڵادەستە، بۆیە بە ئاسانی لە سێ ساڵێکدا شیعە وێنای خۆی لە قوربانییەوە گۆڕی بۆ جەلاد. کورد وتەنیش قسە هەزارە و یەکێکی بە کارە، ئەگەر چارەسەری کێشەکانی عێراق و کۆتاییهێنان بە قەیرانە قووڵەکانی دەرگایەکی هەبێت، ئەوە یەکێک لە کلیلەکانی کردنەوەی ئەو دەرگایە دا بەشکردنی عێراقە بۆ سێ هەرێمی خۆ بەڕێو□ بەریی هەروەک ئاماژەم بۆ کرد بەشێوەی سێ دەوڵەتی کۆنفیدراڵ تا ماوەیەکی دیاریکراو لەگەڵ یەکتر بمێننەوە. یان ئەگەر دۆخەکە قبوڵی کرد هەر کەس لە ماڵی خۆی. پێموایە ئەمە بۆ ئەمەریکا و ناوچەکە و جیهانیش، تاکە رێگەچارەیە، بەدەر لەمە هەر رێگاچارەیەکی تر من لای خۆمەوە ناوی دەنێم "چارەسەری درۆزنانە".

دوای ئەم هەموو شێر و رێوییە هەقە ئەوەش لە خۆمان بپرسین: ئایا بە راست ئەمەریکا بۆ نەوت هێرشی کردۆتە سەر عێراق یان بۆ دیموکراتیزەکردنی؟ ئەمەریکا بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکان و سیاسەتی پاوانخوازیی و فراوانکردنی دەسەڵاتی خۆی سەربازەکانی بە کوشتن دەدا یان لە بەر چاوی کاڵی عێراقییەکان؟. بە بڕوای من شەڕی ئەمەریکا شەڕی مس□□گ□رکردنی بیرە نەوتەکان و پاراستنی بەرژەوەندییەکان و درێژەپێدانی پاوانخوازیی خۆیەتی. ئەمەریکا نە سڵ لە جەنگ دەکاتەوە نە لە کوشتار نە لە کاولکاریی، بەڵکو کاری گرنگ و ئەولەویترین شت بۆی بەرژەوەندییە، بەرژەوەندیی بە جۆرێک ئەمەریکای وڕ و گێژ کردووە لە پەیامی گول□□باران و گوڵباران تێناگات، ئەو بەناوی گوڵاوی دیموکراسییەوە سووتێنەرترین چەکی مۆدێرن بەکاردێنێ، ئەو باسی مافەکانی مر□ق د□کات و گوانتانامۆشی هەیە، ئەو نموونەی مارلین مۆنرۆ پێشکەش بە ژنی دنیا دەکات وەک نموونەی ژنی ئازادی ئەمەریکی، کەچی دۆستی گیانی بە گیانی سعودیەیە کە ماف بە ژن نادات تەنانەت ئۆتۆمبیلیش لێبخوڕێت.! ئەو بۆی گرنگە لە هەموو شوێنێک بێت و بەرژەوەندییەکانی لە پەڕاوێزترین سوچی دنیادا ئامادییی هەبێ و پارێزراویش بێت.

مادلین ئۆلبرایت وەزیری پێشووتری دەرەوەی ئەمەریکا لە وتارێکدا بەناوی (مەشقکردنی دەسەڵاتی دەرەوەی ئەمەریکا)دا نوسیوو□ی□تی (بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانمان، ئێمە پێویستە بە خۆ بکەوین، رێککەوتن ساز بکەین، دەستوور بێنینە رۆنان، نموونەی وا بێنینە پێشەوە لەسەر بنەماکانی دیموکراسی، بازاڕی کراوە، یاسا، ئاشتی بەرقەرارکردن، جیهان پتر لە یەکدی نزیک بخەینەوە). بوش لەهەڵپەی ئەوەدایە لە زووترین کاتدا دەست بەسەر چاڵە نەوتەکاندا بگرێ و مەترسی تیرۆریستەکانی ئەمڕۆ و دۆستەکانی دوێنێی کۆشکی سپی لەو روووە نەهێڵێ، بوش لە بیری چووە دنیای ئێمە دنیایەکە پتر گیرۆدەی دەیەها کێشەی ترە، هەڕەشەکانی سروشت، زۆربوونی ژمارەی

دانیشتوانی سەر گۆی زەوی، نەخۆشی و درمی کوشندە، ئایدز، بەدڕەوشتی و برسێتی و جەنگ و کاولکاریی، ئەفریکا تاریکترین بەشی سەر شانەی جیهانە و کارەساتاویترین جوگرافییە، بوش هەموو ئەمانە پشتگوێ دەخات و دەت دنیا لە شەڕێکی خوێناوییەوە دەئاڵێنێت تەنیا و تەنیا بە دەستەبەرکردنی خەونی چەند بازرگانێکی پترۆڵی وەک خۆی، بە تێگەیشتنی من جەنگی عێراق جەنگی نەوت و یەدەگی پترۆڵی ئەم وڵاتەیە و هیچی تر. جەنگەکانی ئەمەریکا هەموو لە یەک خاڵی ستراتیژییدا کورت دەبنەوە، ئەویش فراوانکردنی هەژموون و دەستەبەرکردن و پارێزگاریکردن لە بەرژەوەندییە ئابووری و سیاسییەکانی وڵاتە یەکگرتووەکان وەک سەرداری بە رکاربەر و تاکە جەمسەری هێز لە جیهاندا.

جیفری دی.ساش مامۆستای زانستی ئابووری و بەڕێوەبەری پەیمانگای زەوی لە زانکۆی کۆڵۆمبیا، دەنووسێت (بوش لەم دوایانەدا بە ڕۆژنامەنووسان دوا و داوای ئەوەی لێکردن کە جیهان پاش پێنجا ساڵی دیکە بهێننە بەر چاویان، ئەو کاتێک ئەم داوایە ئاڕاستە دەکات بیری لە ئایندەی زانست و تەکنەلۆژیا، یان ژمارەی دانیشتوانی جیهان نەکردەتەوە کە ژمارەکەیان لە نۆ هەزار ملیۆن کەس تێدەپەڕێت.. یاخۆ بیری لەو ململانێیە نەکردەتەوە کە پەیوەستە بە گۆڕانی کەش و هەوا، بەڵکو لە جیاتی ئەوە دەیەوێت بزانێت ئاخۆ توندڕەوەکان لە جیهانی ئیسلامیدا دەستدەگرن بەسەر سەرچاوەکانی نەوتی جیهاندا، لە راستیدا ئەوەی کە پاش پێنجا ساڵی دیکە سەرقاڵمان دەکات و خەونمان لە تێکدەدات، هەرچییەک بێت پەیوستە ئەوە لە کۆتایی لیستەکەدا بێت). راستیش ئەوەیە ئەمەریکا زێرەڤانی بەرژەوەندییەکانی خۆیەتی، بە سەڵمینەوەش دوژمنی بەرژەوەندییەکانی هەر کە بێت و لە هەر کوێ بێت تەنانەت ئەگەر لە حەشارگەکانیشدا بێت لە ناویدەبات. ئەمەریکا هەر بە ئەو مەبەستە هێرشی کردە سەر عێراق و سەدام حسێنی کەنە قوتابی و بەندەی گوێڕایەڵی زەمانێکی دوور و درێژی خۆی لەسەر کارلادا، بەڵام ئایا تە بەڵێ لەم دۆخەدا بەرژەوەندییەکانی ئەمەریکاییەکان لەگەڵ بەرژەوەندیی گشتیی عێراقییەکاندا یەکانگیر بێتەوە؟ ئایا عێراق بە مانەوەی سوپای ئەمەریکا قازانج دەکات یان نا؟ ئەگەر هێزەکان بەماوەیەکی دیارینەکراو مانەوە تە بەڵێ توندوتیژیی لە رادەبەدەر و زێدەتر بەرامبەریان نەکرێت و ناچار بە کشانەوە نەکرێت؟. یان ئەگەر هێزەکانی ئەمەریکا پاشەکشەیان کرد، تە بەڵێ عێراق لەوە زیاتر نەبێتە مەیدانی تەراتێنی شانە جیهادیی و تیرۆرستییەکان و جەنگی ناوخۆیی درێژخایەن و نەبەاوە چارەنووسی عێراقییەکان لەمە رەشتتر نەکات؟. من نازانم دەبێ هەمووان چاوەڕوانی سیناریۆ و پەنگاڤەکانی

داهاتوو بین. هەرچەندە مرۆڤی هەشمەند لە هەنووکەوە هیچ ئاسۆیەکی گەش لە ئاسمانی پڕ غوبار و تەمی ئەم وڵاتەدا بەدی ناکات.

کاتی خۆی بوش لە 2003-2-26 واتە تەنیا بیست ڕۆژ بەر لە هێرش و ئۆپەراسیۆنی سەربازیی بۆ سەر عێراق وتی (هەتا بزانین پێویستە لە عێراق دەمێنینەوە، بەڵام ڕۆژێک زیاتری لێ نابین). هەروەها وتیشی ئێمە عێراقێکی نوێ و دیموکراتیک دروست دەکەین، بەڵام (بیرژان لویزان)ی شارەزای فەڕەنسی وتی (سەرلەنوێ بونیادنانەوەی عێراق کارێکە شکست دەهێنێ)! ئایا بوش و بیرژان کامیان ڕاستیان کرد و ڕووداوەکانی داهاتوو قسەی کامیان دەسەلمێنێت؟. تۆ بڵێی دوای ئەم ماوە تاڵ و تاریکە بۆ سوپاکەی بوش لەسەر هەمان ڕای خۆی مابێت؟ تۆ بڵێی پێش ئەوەی کاتی پێویست کۆتایی پێبێت ناچار بە کشانەوە نەکرێن؟ کە ناڵێ عێراق نابێتە ڤێتنامی دووەم و ئەمەریکا لوتی تیایدا ناشکێ؟ نازانم با بزانین لە ڕۆژانی داهاتوودا چی ڕوو دەدات؟!!. تاکە شتێک کە بیزانم ئەمەریکا لە دروستکردنەوەی عێراقدا سەرکەوتوو نەبووە. هیچ کاتێکیش مەرجی سەرکەوتن ڕەوانەکردنی هێزی زیاتر یان کشانەوە نییە، بەڵکو دابەشکردنی ئەم دەوڵەتە ساختەیەیە بە ناوی عێراق کە مایەی ئاشووبە بۆ هەموو دنیا.

***ئەم وتارە شیکارییە پێش چواردە ساڵ، بە چوار بەش لە ژمارەکانی (108) و (109) و (110) و (111)ی ڕۆژنامەی (کوردستان ڕاپۆرت) لە ڕۆژەکانی 26-27-28-30ی نۆڤەمبەری ساڵی 2006 بڵاوبووەتەوە.**

تێبینی: کۆی ئەم شیکارییە وەک بەشی چوارەمی کتێبی "گەمەی شەیتان" لە لاپەڕە 130-170 چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کە ئەو کتێبەش بە چاپی کاغەز لە سەرەتای ساڵی 2018 لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات بڵاوکراوەتەوە